

Halkbilimi

-HALK SANATLARI DERNEĞİ YAYINIDIR

Sayı: 14

Halkbilimi

HALK SANATLARI DERNEĞİ YAYINIDIR

89/2 Yıl:4 Sayı:14

Haziran 1989

YILDA DÖRT SAYI YAYINLANIR

SAHİBİ: ERTAN OSMAN

YAZI İŞLERİ SORUMLUSU
KANİ KANOL
TUNCER BAĞIŞKAN

YAZI KURULU

ENGİN ANIL
MEHMET BİRİNCİ

TEKNİK İŞLER SORUMLUSU
SEMRA YALÇIN

YAYIN KURULU
ALİ NEBİH
HASAN EKMEKÇİ
ŞENOL SAMER
HİLMİ VUDALI
DERVİŞ COMUNOĞLU

PİKAJ-MONTAJ: HAS-DER

DİZGİ-BASKI: ORTAM OFF-SET

EDERİ.....1250 T.L

ABONE

KIBRIS.....5000 T.L
TÜRKİYE.....6000 T.L
İNGİLTERE.....10 STERLİN
AVUSTRALYA.20 AVS.
DOLARI

YAZIŞMA ADRESİ

P.K. 199 LEFKOŞA-KIBRIS
MERSİN-10 TÜRKİYE

TEL: 020-76276 (Akşama 18.00-
21.00)

020-35870 (Mesai Saatleri)

ÖN KAPAK

Kıbrıslı bir çoban
(1955 tarihli bir kartpostaldan)
(Mustafa Gökçeoğlu koleksiyonu)

ARKA KAPAK

Mehmetçik (Galatya) köyündeki
bir evin içi.

İÇİNDEKİLER

Okurlara.....	1
Short summary of the contents.....	2
Engin ANIL	
FOLKLOR tartışılıyor. Mağusa Belediye Başkanı'nın görüşlerine eleştiriler.....	3-4
Kani KANOL	
Kıbrıs'ta Büyü Bozmaya Dayalı İnanç ve Uygulamalar.....	5-10
Tuncer BAĞIŞKAN	
Kıbrıs Rum Toplumunda Evlilik Adetleri.....	11-14
Kani KANOL	
İstihraç Şiirleri.....	15-22
Mustafa GÖKÇEOĞLU	
Kıbrıs Rum Toplumunda Dinsel kutlamalar (yortular).....	23-30
Ahmet AN	
Haberler.....	31-32
Hilmi VUDALI Derviş COMUNOĞLU	

Okurlara

Değerli Okurlar,

Dergimizin ikinci sayısını da zamanında yayımlamaktan sevinç duymaktayız.

Bildiğiniz gibi geçtiğimiz yıl, dergimizi zamanında yayımlamaya büyük gayret gösterdiğimiz halde bunda pek başarılı olamamıştık. Bu yıl bu konuda başarılı olmak için elimizden gelen gayreti göstereceğimize emin olabilirsiniz.

Bu sayımızda yayımlayacağımız sempozyum bildirileriyle, Has-Der Halkbilimi Sempozyumu'na sunulan bildirilerin tümünü yayımlamış oluyuz. Gelecek sayımızdan itibaren özgün araştırma çalışmalarımıza daha geniş yer ayırma olanağı bulacağız.

Alan araştırmalarına katılan pek çok arkadaşımızın hazırlamakta olduğu yazıların, halkbilimimize yeni birşeyler katacağını umuyoruz.

Ülkemizde eskiye oranla çok daha fazla ilgi çeken halkbilimi konuları bizleri oldukça sevindirmektedir. Ancak, hala daha bu alanda etkin çalışmalar yapan derneklere somut devlet katkısının olmaması bizleri aynı oranda üzmektedir.

Devlet gençler arasında ayırım yapmaktan artık vazgeçmelidir. Yetkililerin aynı daldaki çalışan kuruluşlar arasında" bu bendendir bu değildir, bu biraz bendendir" gibi düşüncelerle hareket etmesi sadece Kıbrıs Türk Halkı'na zarar vermektedir. Bu davranışların biran önce son bulması ve çalışan üreten tüm örgütlere somut devlet katkısı sağlanması dileğiyle...

Short Summary of The Contents

Engin ANIL

In this issue we have got two researches a translation, a criticism and information about the cultural activities held in Cyprus.

We have published two articles by Kâni Kanol the Chairman of the present governing committee of HAS-DER. One of his articles is a criticism of the folkloric views of the Mayer of Mağusa and the other is a translation on the wedding traditions of the Greek Cypriots.

A member of Has-Der the Archaeologist Tuncer Bağışkan has done a research, collected and wrote an article about the beliefs and practices of "Spell Breaking" in Cyprus.

The two articles presented at the 6th Folklore Symposium in 1988 by Ahmet An and Mustafa Gökçeoğlu are published in this issue as well. Mustafa Gökçeoğlu's article was named as "İstihraç Şiirleri" "Deduction Poems" , and Ahmet An's was "Religious Celebrations Among the Greek Cypriots"

As usual at the end of our magazine you will find information about the cultural activities held in our country since our last issue.

Folklor Tartışılıyor.....

Mağusa Belediye Başkanının Görüşlerine Eleştiriler

Kani KANOL *

Gazi Mağusa Belediyesi, 20-24 Mart, 1989 tarihlerinde bir Folklor Haftası düzenledi. Geçmiş dönemlere kıyasla, sadece halk oyunları gösterileri sunmak yerine, folkloru bilimsel yanıyla da ele alma çabaları oldukça sevindirici aslında. Bu çalışmalarını için ilgili belediyeye teşekkür etmek isteriz.

Uzunca bir zamandır, ülkemizde folklorla uğraşan kişi ve kuruluşlara yaptığımız çağrılarda, bu bilim dalından ne anladıklarını ortaya koymadıkları sürece, bu konuda yararlı tartışmalar yapılmayacağını söyleyip durduk. Bu alanda çalışmalarını yıllardır sürdürmekte olan Has-Der, gerek yayınladığı dergide, gerek çeşitli vesilelerle, folklorlardan ne anladığını ortaya koydu. Has-Der'in düşüncelerini eleştiren kişiler, görüşlerini bugüne kadar yazılı olarak ortaya koymamışlardır. Folklor haftası nedeniyle yayınlanan broşürün önsözüne, Mağusa Belediye Başkanı Necati S. Kadir folklor konusundaki görüşlerinin ne olduğunu ortaya koydu. Bu yazımızda, öne sürülen görüşlere ilişkin düşüncelerimizi ortaya koymaya çalışacağız. Bunu yaparken amacımız, bilimsel tartışma başlatmaktır. Ancak sağlıklı tartışmalar yapabildiğimiz oranda doğruları bulabileceğimize inanıyoruz. Bunun için de, değişik görüşlere saygı duyarak ve çamur atmak amacıyla değil, kendimizce doğru kabul ettiğimiz görüşleri ortaya koyarak tartışmanın, bir görev olduğunu düşünüyoruz.

Bütün iyi niyetimize rağmen, sözkonusu yazının çok yerinde ne anlatılmak istendiğinin, açık bir şekilde ortaya konmadığını düşünüyoruz. Özellikle teorik konuların ortaya konmaya çalışıldığı yazılarda, çok daha dikkatli olmak gerekir diye düşünüyoruz.

Şimdi, yazıda yer alan bazı düşüncelere değinmek istiyorum. Yazının ilk paragrafı şöyle bitiyor: "...Son olarak da çeşitli uluslar kurmuş ve yaşatmış Türk milletinin folklor coğrafyası içerisinde bulunan yerlerde başka halkları hangi ölçüde etkilediğini araştırmasını değerli uzman arkadaşlarımdan ASIL ve YÜCE Türk Milletinin bir ferdi olarak talep edeceğim." Herşeyden önce, "çeşitli uluslar kurmuş ve yaşatmış Türk milletinin..." demekle ne anlatılmak isteniyor, pek anlayamadık. Türk milletinin kurduğu ve yaşattığı "uluslar"ı açıklarlarsa, bizi de aydınlatmış olurlar. Bildiğimiz kadarıyla Türkler, KKTC'yle birlikte günümüze kadar 17 devlet kurdular, ulus değil. Bunlardan 15 tanesi de yaşatılmadı. Folkloru bir bilim olarak kabul ettiğini söyleyen Sayın Başkanın, folklorlardan ne beklediğini ve Türk milletinin tarihiyle ilgili düşüncelerini böylece açıklamış olması, çok düşündürücüdür. Daha önce de çeşitli vesilelerle değindiğimiz bu konunun altını çizmek istiyoruz. Bilim tek yanlı olamaz. Hele yazının başka

bir bölümünde sözü edilen, Çin'den Macaristan'a kadar olan bölgelerde ve özellikle de Kıbrıs'ta Türk folklorunun, özelliikle de Kıbrıs'ta Türk folklorunun, çözümleri halkları neler "bahsettiğinin" araştırılmasını isteyen ve Kıbrıs Türk araştırmacılarını bu görevi çağırarak düşünceyi yadığarmamak elde değil. Çünkü bu düşünce, Turancı görüşleri anımsatması bir yana, bilimsellikten de uzak bir düşüncedir. Ön yargılarla bilimsel araştırma yapılamaz. Tek yanlı araştırma da yapılamaz. Sözlükler bilim için: "Evrenin ya da olayların bir bölümünü konu olarak seçen, deneysel yöntemlere ve GERÇEKLİĞE dayanarak yasalar çıkarmaya çalışan düzenli bilgi" tanımını vermektedir. Bilim adamları politikacı değildir. Gerçekler ne pahasına olursa olsun saklanmamalıdır. Hele halkbiliminde bu düşünceyle hareket etmek, kişiyi, İkinci Dünya Savaşı'na doğru, önce Almanya'da, daha sonra Orta Avrupa ülkelerinin bazılarındaki, faşizme yönelen rejimlerde, ırkçı esaslara bağlanan folklor akımına götürür. Tüm dünyanın nefretle kınadığı bu düşünceleri, Sayın Başkan dahil, hiç kimsenin onaylayacağını sanmıyoruz.

Yine bu konuyla ilgili olarak, "La Turgie en Europe" Türkiye Avrupa'da" adlı, Turgut Özal'ın yazdığı kitabı ve bu kitap üzerine Metin Tokar'ın, Milliyet gazetesinde 21.12.1988 tarihinde yayınlanan, "Turgut Özal Türk Tarihine Bakıyor..." başlıklı yazının okunmasının büyük yararı olur kanısındayım. Türk-İslam sentezini benimseyen bir başbakanın dahi, Anadolu Medeniyetlerinin Türk kültürüne neler "bahsettiği" üzerine verdiği örnekler karşımızda dururken, bizim olayları ele alış biçimimiz, kusura bakılmasını ama biraz çağdışı olmuyor mu?

Yazının bir başka bölümünde ise, çok olumlu bir yaklaşımla, folklorun sadece halk oyunları demek olmadığı vurgulanıyor. Ancak ardından büyük puntolarla, "Oysa FOLKLOR; BİR MİLLETİN MANEVİ KÜLTÜR MİRASI-

NİN BÜTÜNÜNÜ KUCAKLAYAN BİR İLİM DALIDIR." deniyor. İşte bu tanıma da kesinlikle katılmıyoruz. Bu tanıma katılmayan yalnız biz değiliz elbette. Çağdaş halkbilimcilerin hiçbirisi de bu tanıma katılmıyor. Herşeyden önce folklor "bir milletin manevi kültür mirası" değil, "Bir halkın maddi ve manevi kültür değerleri"ni inceleyen bir bilim dalıdır. Broşürün sonunda verilen, "Yararlanılan Kaynaklar" listesinde, Kenneth S. Goldstein'in kitabı dışında, folklorla ilgili veya Goldstein'in kitabı dahil, folklorun teorisini içeren kaynak kitap adı göremedik. Belki de yukarıda sözünü ettiğimiz görüşlerdeki eksiklikler bundan kaynaklanmıştır.

Yine de "Yararlanılan Kaynaklar" listesinde folklorla ilgili tek kaynak kitap olan, Goldstein'in kitabı biraz daha dikkatli okunsaydı, bir takım önemli noktalar gün ışığına çıkabilirdi. Goldstein, kitabının önsözünde, yapısını, daha çok, manevi halk kültürü ürünleri derlemek isteyenlere, metod ve teknikler önermek için kaleme aldığını söylemektedir. Folkloru, sadece manevi halk kültürü ürünlerini inceleyen bir bilim olarak görmediğini, "bu metodların halk sanatları, el sanatları ve maddi kültür derleme meselelerine tam olarak ne dereceye kadar uygulanabileceği konusunda kesin bir fikir yoktur.. Maddi kültür unsurları derlemek isteyenlerin, kendi çalışmaları için, özel metodlar geliştirmiş olan folklor müzelerine başvurmaları tavsiye olunur." sözlerinden anlıyoruz.

Halkbiliminde, son yıllarda çok büyük gelişmeler ve bilimsel çalışmalar yapılmıştır. Çağdaş halkbilimcilerin bu alandaki çalışmaları gözardı edilmemelidir. Bu alanda pek çok yayın vardır ve bunlar mutlaka incelenmelidir. Bu yapılmadan, halkbilimi konusunda öne sürülecek düşünceler, ne denli iyi niyetli olursa olsun, eksik olacaktır.

Kıbrıs'ta Büyü Bozmaya Dayalı İnanç ve Uygulamalar

Tuncer BAĞIŞKAN *

Bazı dini kitaplar ile doğa üstü güçlere sahip olduğuna inanılan kişiler Kıbrıs'ta "Büyücü" veya "Üfürücü" olarak bilinirdi. Bir büyücünün güçlü olabilmesi için ona herşeyi haber veren bir cini veya Hüddamı olması gerekirdi. Böyle manevi bir güce sahip olamayan büyücüler "Keskin Büyücü" sayılmazlardı. Kıbrıs'ta genellikle büyü yapanlar hocalar, hacılar, mullalar ve mulla kadınları. Bu kişiler ibadetlerinin yanı sıra birilerinin yararını veya zararını gözeten işlemler de yaparlardı ki bu onlar için başlı başına bir uğraş alanıydı.

Büyücüler iki çeşit büyü yaparlardı. Birisi, bir evin dirlik ve düzenini bozmayı amaçlayan "Kötülük Büyüsü"ydü. Bu büyüye "Soğukluk Büyüsü" veya "Dağınıklık Büyüsü" de denirdi. Büyücüler tarafından yapılan diğer bir büyü ise, bir evin dirlik ve düzenini yeniden kurmayı amaçlayan "Muhabbet Büyüsü"ydü. Yapılan bir büyüün tutup tutmaması veya yapılan kişiyi etkileyip etkilememesi o kişinin büyüye inanıp inanmamasına bağlıydı. Büyüye inananlar kendilerine yapılan büyülerin etkisine girerlerdi. Ancak büyüye inanmayanlara ne kadar güçlü büyü yapılırsa yapılsın, o kişilere yapılan büyüün geçmeyeceği yaygın bir inanç şekliydi.

Bazı okumuşlar, kötülük büyüü yapanların bu dünyada yaptıkları kötülüklerin cezasını fazlasıyla çekecek-

lerine inandıklarından böyle bir büyü yapmaktan kaçınırlardı. Bu gibi okumuşlar ellerindeki güçlü olduğuna inandıkları kitapların kendileri öldükten sonra kötü kişilerin eline geçmemesi için ya dürüst olduğuna emin oldukları kişileri eğitip onlara kitaplarını verirler veya bu kitapların ölümlerinden sonra basılmayan bir yere veya özellikle bir ağacın köküne gömülmesini eşlerine (veya yakınlarına) vasiyet ederlerdi.

Sevap sayıldığı inancıyla tüm büyücüler "Muhabbet Büyüsü" yaparlardı. Ancak kötülük büyüü yapmayan büyücülerin sayısının da çok az olduğunu belirtmek isterim. Muhabbet amacıyla yapılan bir büyü, sırasına göre yapılan kişiye bir kötülük getirebilirdi. Kötülük büyüyle kişilerin kısımetleri veya zekerleri bağlanır veya ölümleri amaçlanırdı. Kötülük büyüleri genellikle mezar toprağı, kilise toprağı, ceset, tabut, ölü sabunı ile ölü suyu, kepek, cıva, elbise, kahve, sabır ağacı ile golyandro tohumu, toplu iğne, domuz yağı, kıyma, yumurta, kaşık, soğan, badem ve benzeri şeyler kullanılarak yapılırdı.

Bilgisizlik, cahillik ve çaresizlik-

* Has-Der araştırma kolu üyesi ve Halkbilimi Dergisi Yazı İşleri sorumlusu, Eski Eserler ve Müzeler Dairesine bağlı Kumarcılar Hanında Arkeolog olarak görev yapmaktadır.

ten büyücülere aşırı bir ilgi duyulur ve bu nedenle de büyücüler yaptıkları işlere karşılık oldukça yüklü paralar kazanırlardı. Çünkü bir kişiye bir gün önce para karşılığı büyü yapıp onu bağlayan bir büyücü, bir gün sonra bağladığı kişiyi çözmek için ikinci bir kez para almaktaydı. Ancak böyle bir üçkağıtçılığa karşı çıkan pek bulunmazdı. Kırsal kesimde oturan bazı hocaların bu konuda biraz daha namuslu oldukları ve "Hediye" adı altında gelenlerden yiyecek maddeleri ile cüzzi paralar kabul ettikleri veya parasız olanlara bu işleri bazen "beleş" yaptıkları öğrenilmektedir.

Genellikle kötülük büyüsü yapan büyücüler birbirleriyle sürekli temas halindeydiler. Hangi kişilere büyü yaptıklarını, yaptıkları büyüün cinsini ve büyüleri nereye sakladıklarını birbirlerine söylerlerdi. Bu bilgilerle donatılan büyücüler, kendilerine büyü bozmak için gelenlere hangi maddeye büyü yapıp nereye saklandığını söyleyerek onları hayrete düşürürlerdi. Bu sayede de bir yandan yüklü paralar kazanırlarken, diğer yandan da insanların sürekli olarak çevrelerindeki oluşumları manevi güçlerle yorumlamalarına neden olurlardı.

Yapılan çok değişik kötülük büyülerine paralel olarak bu büyüleri bozmak için de çok değişik büyü bozma yöntemleri vardı. Bir büyüün etkisine girdiğine veya kendisine büyü yapıldığından dolayı işlerinin ters gittiğine inananlar bir büyücüye başvururlardı. Büyücü, kendisine giden kişiyi kitap açar veya "Davetiyesine oturmak" (1) denilen bir yöntemle o kişinin sorunlarının çözümlenmesine yardımcı olurdu. Eğer büyücüye giden kişinin bir büyüün etkisinde kaldığı hükmüne varılırsa, o kişi büyüünün önerdiği işlemleri aksatmadan uygulardı. Ancak eğer büyü sabuna, kepeğe veya kepeğe bulanmış sabuna yapıp denize veya akar bir suya atılmışsa bu büyü hiç bozulamazdı.

Dolayısıyla o kişinin sabunun eridiği ve kepeğin dağıldığı gibi eriyip dağılacağına, sonuç olarak da uzun bir süre can çekiştikten sonra öleceğine inanılırdı. (K.K. 3, 11, 232 v.s.)

Toplumumuzda büyü yapan ile yaptırılan kimselere kötü gözle bakıldığından, ne büyüyü yapan büyücü ve ne de yaptıran kişi hiç kimseye yapılanlardan söz etmezlerdi. Bu nedenlerle büyü konusunda araştırma yapanların büyücülerin kullandıkları büyü kitaplarından temin edemedikleri sürece bu konudaki zorlukları devam edecektir.

Bugüne kadar yaptığım araştırmalarda saptayabildiğim büyü bozma, yapılan büyüleri geçersiz kılma ve kötülük büyüsü yapan büyücülerini etkisizleştirme konusundaki kısıtlı bulguları şu şekilde özetleyebilirim.

1. ELBİSELERİ TERS GİYEREK BÜYÜ BOZMAK

Elbise veya klotunu ters giyenlere büyü geçmiyeceğine inanıldığından, büyülerden korunmak isteyenler elbise veya klotlarını ters giyerlerdi. (K.K. 174, 175, 232) Bunun yanı sıra Kıbrıs genelinde aşağıdaki amaçlarla da elbiselerin ters giyildiği saptanmıştır.

- Büyü yapacak büyücüler çarşafalarını ters giyerlerdi (K.K. 94, 120)
- Bir kadının bilerek veya bilmeden çarşafını ters giymesi halinde, kızının veya misafirlige gittiği evin kızının kısmetinin bağlanacağına (kısmetinin kapanacağına) inanılırdı. (K.K. 174, 175)
- Kuruova (Korova) ile Kaleburnu (Galınoporni) köylüleri yağmur duasına çıktıklarında elbiselerini ters giyerlerdi (K.K. 123)

(1) Davetiyesine oturmak; büyüünün gece olunca cinleri çağırması, onlardan bilgi elması ve yapılması gereken işlemleri onlardan öğrenmesi demektir.

2. BÜYÜCÜYE BÜYÜK ABDESTİNİ YEDİREREK BÜYÜ BOZMAK

Eskiden bazı büyücüler çocuklarını yuvasını yıkarlar, canlarını yakarlar, arazilerini alırlar ve paralarını yerlerdi. Buna dayanamayanlar büyücünün etkisini ve yaptığı büyüleri geçersiz kılmak için, büyücünün yaptığı büyük abdestini gizlice temin ederler ve kuruttuktan sonra gizlice büyücünün yemeğinin içine ezerek karıştırırlardı. Böyle bir yemeği yiyen büyücünün yaptığı tüm büyülerin bozulacağı ve yapacağı büyülerin tutmayacağı varsayılırdı. (K.K. 9, 26, 73) (2)

3. BÜYÜK VE KÜÇÜK ABDESTLE BÜYÜ BOZMAK

Bir eve veya evdeki bir kişiye büyü yapıldığının tesbit edilmesi halinde evin kapısının önüne yanyana iki oturak (saksı) konurdu. Bunlardan birine evin kızı, diğerine de evin annesi sırtı sıra vererek birinin yüzü evin kapısına, diğerinin yüzü ise evin sokak kapısına (gancelli) bakacak şekilde otururlar ve saksıların içine büyük ile küçük abdestlerini yaparlardı. Daha sonra saksıların içindekileri aşağıdaki sözleri üç defa söyleyerek sokak kapısının içine (K.K. 73) veya akar bir suya (K.K. 270) dökülürdü. Böyle yapınca eve veya evdeki bir kişiye yapılan büyüün bozulacağına inanırlardı. Oturağın içindekiler dökülürken şu sözler söylenirdi.

Sandala mandala
İskada gadurimada
Analı gızlı
Boku sidiği içinde olsun
Büyüsüne bok
Büyüsüne bok
Büyüsüne bok

4. "KISMET BAĞLAMA" BÜYÜSÜNÜ BOZMAK

Genç kızlara koca bulmamaları için

"Kismet bağlama büyüü" yaparlardı. (K.K. 271) Böyle bir büyü yapılan veya kısmeti bağlanan genç kızların kısmetlerini açmak için bir büyücüye gidilir veya aşağıdaki işlemler yapılırdı.

- Eve kalmış veya kısmeti bağlanmış genç kızlar, bir baltanın sap kısmını çıkarttıktan sonra geriye kalan demir kısmını alıp, gece yarısından sonra 4 yol ağzına giderlerdi. Orda kilotlarını çıkarıp baltanın sap deliğinden yolun içine küçük abdestlerini yaparlardı. Bu işlemi yapan kişinin dünyanın en çirkin kızı dahi olsa bir koca bulup evleneceği iddia edilmektedir. (K.K.12)
- Eve kalmış kızın annesi adet kanamasını görmemiş iki kız çocuğuyla birlikte bir okumuşa giderdi. Kız çocukları karşılıklı olarak oturtu- lur ve başlarına içinde su olan bir tas tutularak içine eritilmiş kurşun dökülürdü. Daha sonra çocukların yüzüne okunup üflenerek "Bu bağ kopsun" denirdi. İşlemden sonra kız çocuklarına para verilerek evlerine gönderilirlerdi. Böyle yapınca evde kalmış veya bağlanmış kızın koca bulacağına ve yakın bir zaman- da evleneceğine inanılırdı. (K.K.281)

5. DEVE ETİYLE BÜYÜ BOZMAK

Deve etinde şeytanları (Cinleri) uzaklaştırma ve büyü bozma özellikleri olduğuna inanıldığından büyü bozmak amacıyla deve etinden aşağıdaki şekil- lerde yararlanılırdı. (3)

- Bir parça deve eti temin edilip üç ezan dinlemesi için camideki bir Kilimin altına konurdu. Bazı hoca- lar sewap olduğuna inandıkları için

- Kendi pisli yedirilmek suretiyle kendisinin ve yaptığı büyülerin etkisi yok edilen iki büyücünün ismi saptanabilmiştir.
- Logusaları albasmemesi ve abastı garisi- nin eve girmesini önlemek için evin kapı- nın (odanın) üst başına deve eti asılırdı.

kilimin altına konmasına göz yumarlar, bazı hocalar ise para almadan konmasına izin vermezlerdi. Bazı hocalar ise hiç izin vermediklerinden deve eti hocalardan habersiz olarak gizlice kilimin altına konurdu. Üç ezan okunduktan sonra deve eti kilimin altından alınıp tuzlanır, kurutulur ve bir kumaşa sarılarak (veya sarılmadan) evin kapısının üst başına asılırdı. Böyle yapılıncaya eve büyü geçemeyeceğine inanılırdı. (K.K.73)

- (b) Deve eti 7 gün süreyle ezan dinlemesi için camideki kibleye bakan bir halının (kilimin) altına saklanırdı. Daha sonra üzerine okuması için bir okumuşa götürülürdü. Üzerine okunan deve eti bir çapıda muska gibi sarılarak evin bir duvarına asılırdı. (K.K.270)

6. ERKEKLİĞİ BAĞLAMA, MIHLAMA VE ÇİVİLEME BÜYÜSÜNÜ BOZMAK

- (a) Bir erkeğe sahip olmak isteyip de olamayan kadınlar, sahip olmak istedikleri erkeklerin erkekliklerini bağlamak, çivilemek veya mihlamak suretiyle onlardan intikam alırlardı. Eğer yapılacak bir büyü belli bir süre sonra bozulmak istenirse (ki bu büyüye başka kadınlarla yaşayan erkeklerin eşleri yapardı), adamın erkekliğinin boyundaki yorgancı kirisine özel dualar okunarak 41 düğüm atılır ve bu kiris iki kenarından ve ortasından olmak kaydıyla üç çiviyi bir ağaca çakılırdı. Büyünün bozulmak istenmesi halinde özel dualar okunarak çiviler ağaçtan sökülür ve yine özel dualar okunarak kiris üzerindeki düğümler çözülürdü. (K.K.9)

- (b) Bağlanan erkekler öncelikle bir büyüciye gidip ondan yardım isterlerdi. Büyücü de o gece davete oturup büyüün saklandığı yeri öğ-

renmeye çalışırdı. Öğrenince de yerinden alınış şeklini ve alınırken okunacak duaları büyü yapılan kişiye tarif ederdi. (K.K.44)

7. PANCAR SUYUYLA BÜYÜ BOZMAK

Terazide tartmamak kaydıyla çarşıdan birkaç tane pancar satın alınır. Alınan pancarlar suya konup kaynatılır ve pancarların suyu kapının eşğine dökülürdü. Böyle yapılıncaya eve büyü geçemeyeceğine inanılırdı. (K.K.73)

8. TOPRAKLA BÜYÜ BOZMAK

Maraş'a giderken yer alan eski bir yapıdan toprak alınıp evde bulundurulması halinde o eve büyü geçemeyeceğine inanılırdı. (K.K.73)(4)

9. BÜYÜCÜLERİN VEYA HOCALARIN YARDIMIYLA BÜYÜ BOZMAK

Derleme ve araştırma sonuçlarına göre Kabrıs'taki en yaygın büyü bozma yönteminin içine dua okunan suyla (veya denizden gelen yedi ayrı dalgadan temin edilen suyla) yapıldığı öğrenilmektedir.

- (a) Büyü yapılarak bağlanan kişinin öncelikle bir okumuşa gitmesi gerekirdi. Okumuş kişi "Muska Kitabı" denen bir kitaba göre işlem yapardı. Okumuşa giden kişi adını, annesinin adını ve doğduğu ayı öncelikle söylerdi. Söylenen bilgilerin kitaba göre belirlenmiş sayıları toplanır ve çıkan cevap 12'ye bölünürdü. Eğer yapılan bölme işleminde 3 artarsa o kişiye büyü yapıldığı şeklinde teşhis konurdu.

Teşhis konunca Muska Kitabının ilgili sayfası açılıp büyüün bozul-

- (4) Kaynak kişi bu yapının Cambulat Paşa Camisi olduğunu tahmin ettiğini söylemiş ise de şimdilik yerini saptanamamız olmuştur.

ması için yapılacak işlemler oradan öğrenildi. Muska Kitabına göre bağlı olan kişinin bağlarının çözülmesi için Kuran-ı Kerimdeki İNNA FETAHNALE FETHAN MÜBİNAN DUASI bir kağıda yazılırdı. Yazılan kağıt bir bardak su içine konup ezilir ve büyü yapılan kişiye içirilirdi. Bu suyu içen kişinin bağları ne kadar güçlü ve kendisine yapılan büyü ne kadar eski olursa olsun büyüün çözüleceğine inanılırdı. (K.K.250) (5)

- (b) Okumuşa gidilince Muska Kitabında büyütlü kişinin isminin baş harfinin bölümü bulunur ve harfin önündeki öneriler hastaya uygulanırdı. Mesela ismi "I" harfiyle başlayan birine büyü yapılmış ise Muska Kitabına göre bir kağıda mürekkebli bir kalemle kulevu Zübirabin Felegim, Kulevu Zübirabin Nasi, Kuluvalлах Ehat ve Ayetül Kürsü duaları yazılırdı. (6) Bu kağıt bir bardak suya konup kağıdın mürekkebi suya çıkınca kadar karıştırılırdı. Yazılan duaların tamamı suya çıkınca büyü yapılan kişiye bu su içirilirdi. (K.K.250)
- (c) Üzerlerindeki büyüü tamamen kaldırmak isteyen kişiler bir okumuşa giderlerdi. Okumuşlar bir kabin içerisine su koyup içine 7 defa Ayetül Kürsü, 10 defa Kuluvalлах Ehat (İhlas Süresi), 3 defa Mahafazatein (Kulevuzübirabin Felegim ve Kulevu Zübirabin Nasi) ve 1 defa Legatceakum (Tevbe Suresi'nin 127. ayeti) surelerini okurdu. Okunan duaların her birine birer tane de Fatiha-i Şerif okunduktan sonra suya üflenir ve bu suyla büyülenmiş kişinin yıkanması istenirdi. (K.K.250)
- (d) Kapının eşliğine atılan bir büyüün bozulması veya darmadağın olması için soğuk su içine "Allahü La

Duası" okunur ve bu su büyüün üzerine dökülürdü. (K.K.271)

- (e) Yapılan bir büyüün konduğu yerin bulunması halinde dua okunarak yerinden alınır ve darmadağın olması (bozulması) ve evden uzaklaşması için bir akar suya atılırdı. (K.K.271)

10. DENİZDEN GELEN YEDİ DALGAYLA BÜYÜ BOZMAK

- (a) Büyünün bozulmasını isteyen kişiler okumuşun tawsiyesine uygun olarak deniz kenarına giderler, denizden gelen 7 ayrı dalgadan su alırlar ve bu suyu okumuşa götürürlerdi. Okumuş kişi suyun içine okuyunca bu suyla yıkanılırdı ki bunun bir Baf adedi olduğu söylenmektedir. (K.K.267)
- (b) Büyülenmiş kişiye eğer okumuş kişi yedi dalganın suyundan yıkanmasını önermişse (7) denize girilerek yedi dalganın suyulla yıkanılırdı. (K.K.73)
- (c) Yedi dalgadan temin edilen deniz suyunun içine Fatihalar (Elhamdürillahi, kuluvalлах, kulevu zübirabin Felegi) okunur ve bu su küçük bir şişenin içine konarak evin giriş kapısının üst başına asılırdı. Böyle yapılıncaya eve büyü ile nazarın geçmeyeceğine ve büyü varsa
- (5) Kaynak kişinin elindeki Muska Kitabı çok eski tarihlili olup bu kitap Suriye'den gelen büyük dedesi tarafından Kıbrıs'a getirilmişti. Lapidyu ile çevresindeki hastalara bu kitaba göre muska yapılır veya diğer sağaltma yöntemleri uygulanırdı.
- (6) Bazen mürekkebin içine Misk adı verilen bir koku ilave edildikten sonra dualar yazılırdı.
- (7) Ayrıca cenabet olan kişilerin denizdeki yedi dalgadan yıkanmaları halinde temizleneceklerine inanılırdı (K.K. 68)

bu büyü'nün bozulacağına inanılırdı. (K.K.270)

- (d) Eğer genç bir kızın kısmeti, bidera denilen kepeğin okunduktan sonra denize atılmasıyla bağlanmışsa, büyü'nün bozulması için o kızın 7 deniz ile 7 dalga geçmesi gerekirdi. Bu nedenle büyü yapılan kızın Londra'ya gidip gelmesi önerilirdi. (K.K.271)

11. TESBİH ÇEKEREK BÜYÜ BOZMAK

Allahın 99 ismi söylenirken her bir isminde bir tesbih çekilirdi. Doksan dokuz tesbih çekilip tanrının 99 adı söylenince büyü'nün bozulacağına inanılırdı. (K.K.283)

12. BÜYÜNÜN BOZULUP BOZULMADIĞI NİN VEYA DİLEĞİN OLUP OLMAYACAĞININ ANLAŞILMASI

Bazı kişiler koydukları niyetlerin olup olmayacağını veya kendilerine yapılan büyü'nün çözülüp çözülmediğini anlamak için aşağıdaki yöntemlere başvururlardı. (Ancak aşağıdaki yöntemler daha ziyade tutulan dileğin olup olmayacağını anlaşılmaması için uygulandığından anlatım sırasında bu yönde ifade kullanılmaktadır.)

- (a) Bir sineği avlamak üzere olan bir örümcek yakalanır ve üzerine bir-buçuk Yasın-i Şerif okunurdu. Yasın-i Şerif okunduktan sonra örümceğe bakılarak "Dileğim olacaksa bu örümcek yaşasın, olmayacaksa ölsün" diye niyet konurdu. Bu örümcek niyet koyan kişinin yastığının altına konurdu. Ertesi sabah bu örümcek ölmezse konan dileğin olacağına, ölürse konan dileğin olmayacağına yorumlanırdı. (K.K.26)

- (b) Konan dileğin olup olmayacağını Allahın rüyada beyan etmesi için İstihareye (İstihare uykusu) yatı-

lırdı. Öncelikle Cuma gecesi abdest alınarak namaz kılınırdı. Sonra besmele çekilerek Elhamdülillah ve sonra da diğer fatihalar (Kulvallahu, Kulevu Zübürbin Felegi) okunup üfürülürdü. Daha sonra yatağa girilip baş, sağ elin üzerine konarak uyunurdu. İstihareye yatan biri kati surette uyandırılmazdı. Rüyada yeşillikler, dağlar ve güzel rüyalar görülürse tutulan dileğin olacağına; sıkıntılı rüyalar görülürse konan dileğin olmayacağına yorumlanırdı. Bazen rüyada "Hızır Aleyhisellam"ın görünüp dileğin olup olmayacağını veya dileğin olması için nelerin yapılması gerektiğini söylediği ifade edilmektedir. (K.K.270)

KAYNAK KİŞİLER

Kaynak kişi künye Fişi No:	Adı-Soyadı	Yaşı	Yeri
3	Nurettin Z. Altan	46	Luricina
9	Dudu Arapsoy	52	Limasol
11	MÜnevver Ahmet	70	Lefkoşa
12	Ahmet R. Çerkez	67	Lefkoşa
26	Suna ŞÜKRÜ	43	Lefkoşa
44	Havva M. Reyhan	66	Limasol
68	Mehmet D. Mustafa	85	Girne
73	Fatma M. MUIİZİM	71	H. Mandrez
94	Ahmet H. Karaman-oğlu	75	Anoyira
120	Yücel Mistiki	41	Galatya
123	Özkan Akansel	42	Korovyia
174	Halide Şahsoy	50	Polemitya
175	Emine Karaca	75	Gambilli
232	Zehra Ekmekçi	40	Gonedra
250	Hüseyin B. ÖZMÜ-ezin	78	Lapidyu
267	Seyidali Karesteci	58	Antroliğu
270	Zekiye Zihni	74	Lefke
271	Adile Alparslan	60	Kasaba-Baf
281	Hediye Hanım	65	Fota
283	Raif Karınca	(1914)	Denya

Kıbrıs Rum Toplumunda Evlilik Adetleri

ÇEVİRLİ
Kani KANOL

Kıbrıs tümüyle antik bir ülke görünümündedir. Nereye giderseniz gidin, kulaklarınıza eski uygarlıkların sesleri yankılanmaktadır. Ülkenin çok eski tarihi nedeniyle, halkın yaşamı da oldukça renkli ve canlıdır. Zeytin ağaçlarının yayıldığı bir vadinin içinde uzanan bir köy bulursunuz. Köyden geçen ırmak şimdi artık kurumuştur. Çünkü yazdır. Burada her an havada zeytin ağaçlarının ve harup ağaçlarının fişiltilerini duymak mümkün.

Köylüler, sakin ve huzurlu bir şekilde, kendilerinden emin olarak oraya buraya dolaşıp dururlar. Kahvelerin dışında, günün işleri hakkında konuşan köylüler, dizlikleriyle otururlar. Köyde evlilik törenleri veya sair törenler dışında heyecan olmaz. Düğün törenleri, gelin ve damat yanında tüm köylüyü ilgilendiren bir olaydır. Düğün hazırlıkları, düğün sahiplerinin düğün yapılması için bir anlaşmaya varmalarından hemen sonra başlar. Gelinin ailesi önce masrafı karşılayıp karşılamaya-çağına karar verir. Aileler arasında anlaşma sağlandıktan sonra, evlenecek gençlere haber verilir. Gençler genellikle bu kararı kabul ederler. Bundan sonra hemen kız tarafı ev yapmaya başlar ve evin mobilyalarını sipariş eder. Yapılacak evin şekli ve eve konacak mobilya konusunda aileler zaten anlaşmış durumdadırlar. Karşılıklı verilen nişan yüzükleri papaz tarafından önceden okunmuş olmalıdır. Nişan için sadece akrabaların katıldığı büyük bir ziyafet verilir.

Düğün töreni düğün gününden bir hafta önce başlar. Bir kemaneci kiralanır. Köyün kadınları (gelebilenler ki genellikle tümü gelir) bir araya toplanarak törende yenecek yiyecekleri hazırlamaya başlarlar. Bunlar makarna, ekme, kafes ve diğer yiyeceklerdir.

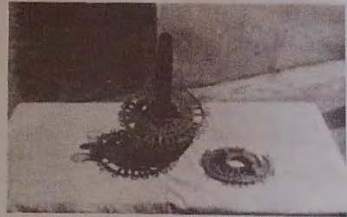
Evlilik günü her zaman için pazar günüdür. Yer ise mutlaka kilisedir. Kilisenin bu konuda yasaları vardır. Düğün öncesindeki cuma günü kemane-ciye bir de lautta çalan çalgıcı katılır. Lautta büyük bir mandolin gibidir. Bu günde köyde büyük bir salonda toplanarak oyunlar oynanır. Kısa bir zaman öncesine kadar, erkekler ve kadınlar ayrı ayrı toplanarak eğlenirdi. Şimdi artık birlikte eğleniyorlar. Cumartesi akşamı yeme içme başlar. Akşam yemeği yenir yenmez şilte doldurma töreni başlar. Papaz gelerek şilteye dualar eder. Dua biter bitmez, evli bir kadın şilteyi omuzuna alarak dans eder. Bu dans kısa bir zaman sürer. Bu tören sadece evli kadınların katıldığı bir törendir. Şilteyle dans bittikten sonra yere serilmiş hasır üzerine yatırılan şiltenin başına kadınlar toplanır. Arı gibi işleyerek yün şilteyi boşaltarak yeniden doldururlar. Yünleri, şiltenin boyu kadar parçalara ayrılarak yavaş yavaş şilteye yerleştirilirler. Her parçanın yerleştirilmesi öncesinde kadınlar parçayı dört yöne de döndürerek haç şeklini çizerler. Bu şilte töreni sırasında kadınlar pek çok üzgün halk şarkı-ları söylerler. Yünler şiltelere yerleştirildikten sonra hamarat kadınlar şiltenin üzerine kokulu ağaç dalları yayarlar. Yayıktan sonra şilteler dikilmeye devam edilir. Bu işlemler yapılırken şilte üzerine serilen bir mendil üzerine oradaki insanlar ve misafirler gümüş paralar atarlar. Bakır paralar atılmasına müsad edilmez. Paralar atıldıktan sonra mendil bağlanarak, yatağın bir köşesine dikilir. Bu işlem de sona erdikten sonra iyice ağırlaşan şilteyi üç evli kadın omuzlarına alarak sırayla oynarlar. Bu kadınların oldukça güçlü kuvvetli olmaları

gerekir. Oyunlar da oynandıktan sonra, yakında duran bir erkek çocuk, şilte üzerine getirilir ve yuvarlanması sağlanır. Üç defa yuvarlanan çocuk yatak kaplama töreninin sonunu belirtir. Köylüye genellikle ipekleriyle, elbiseleriyle, kısaca cehizleriyle çok gurur duyarlar. Bu nedenle de tüm bu malzeme misafirlerin görebileceği şekilde sergilemeyi severler. Pazar günü öğle büyük bir yemek hazırlanır ve bu yemeğe ailelerin yanısıra tüm tanıdıklar davet edilir. Bu yeme içmeyi ve eğlenmeyi sevenler için bulunmaz bir fırsattır. Çünkü bu yemek tam da bu tür insanların ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir ortam yaratır. Herkes yeterince yiyip içtikten sonra düğün törenine devam edilir. Genellikle on kadar "COUMBARİ", yani damatın arkadaşı, on kadar da kız, gelinin arkadaşları töreni yönetir. Hep beraber kiliseye hareket edilir. Önde Papaz, arkada çalgıcılar, onların arkasında babasının yanında gelin ve yine babasıyla birlikte damat, arkalarında kalabalık akrabalar kiliseye gidilir. Törenin bu safhası gençler açısından oldukça önem taşır. Karşı cinsin dikkatini çekebilmek için herkes en güzel elbiselerini giyer, takar takıştırır. Bu arada kilise çanları olabildiğince hızlı ve coşkuyla çalınır. Burdaki tören bir kaç saat sürer ve oldukça etkileyici olur. Papaz, "sevme ve itaat etmek" sözcüklerini söylerken, genellikle damat gelinin ayağına basar. Böylece sözcükler daha bir anlam kazanır, ve gelinin bu sözcükleri hep hatırlaması sağlanmış olur. Bundan sonra gelin ve damatın üzerine pamuk tohumu atılır. Bütün misafirlere birer mum dağıtılır ve tören boyunca bu mumlar yanık tutulur. Gelin ve damat karı koca ilan edildikten sonra, hep beraber gelinin evine hareket edilir. Orada herkese şarap ve çörekler dağıtılır. O gece yine büyük bir yemek verilir ve çifte güvercin kebabı yedirilir, böylece mutlu bir yaşam süreceklerine inanılır.

Düğün burda bitmez. Çarşambaya kadar yeme içme sürer gider ve bu arada tüm köy neşe ile dolar taşar. Ancak elbette bunun da bir sonu vardır ve güneşin doğuşu ile yine köy o eski sakin haline dönmüş olur.

resim .1. DÜĞÜNÇÜLÜK

resim .2. Davetiye olarak gönderilen su kabacı içerisinde şarap ve çörek.

resim .3. Düğün sahipleri her evi gezerek herkesi ayrı ayrı düğüne davet ediyor.

resim .4. Tören yemeği olarak nazırlanan "RESİ" (herse)nin buğdayını meydana getiren genç kızlar.

resim .5. Yaşlılar resil'nin iyi pişmiş olmasından emin olmak için sürekli olarak yemeği kontrol ediyorlar

resim .6. Törenin her aşaması bir başkadır. İşte damat elbiseleri ile oynayan oyuncular

resim .7. Kız evinde de cehiz dansı oynanıyor

resim .8. Yünler hasır üzerine seriliyor. Burada hüznü şarkılar çalınıp söyleniyor

resim .9. Yatak doldurulup yorgan kaplandıktan sonra yorgan oyunu oynanıyor ve bir çocuk yorgan üzerinde yuvarlanacak (Takla atma)

resim 10. Yatak üzerine açılan mendile para atılıyor.

resim 11. Para olarak ve kıymetli eşyalar olarak verilen hediyeler yanında kimisi de zeytin yağı, bal kabağı gibi hediyeler getiriyor.

resim 12. Müzik eşliğinde damat traş oluyor, Bu arada arkadaşları ona inci-terek şakelaşılıyor.

resim 13. Kilisede evlenen çiftler çalgıcılar ve tüm misafirlerle kızın evine eğlenmeye, ziyarete gidiyorlar.

resim 14. Artık danslar başlıyor.

resim 15. Köyün meşhur şairi düğünün en ilgi çeken kişisidir. Şiirler okuyup aşk şarkıları söylüyor.

Kaynak: Romantic Cyprus, KEVORK K. KESHIS-
HIAN, 1946
Evlilik bölümü

Yazarı: Dr. DEMITRIOS STYLIANOU, M.A., B.D.
Fotoğraflar, F.M.YIAXIS Lefkoşa
Baf bölgesinde evlilik törenini anlatan fotoğraflar.

İstihraç Şiirleri*

★★

Mustafa GÖKÇEOĞLU

İstihraç şiirlerini iyi anlayabilmek için tarihsel süreç içerisinde sözün ve ozanın yükümlülüklerine, sorumluluklarına değinmek gerektiği kanısındayım.

Günümüzde ne yazık ki söz önemini günden güne yitiriyor. Mekanik düğmeler, vidalar ve benzeri çağ buluşları sözlerin yerini almıştır. Ve onlardan çok da etkilidirler. Çağ buluşlarına yapılan yüklemeler her geçen gün de artmaktadır.

Uygarlık ötesi toplumlarda sözler büyü ve gizem doludur. Bir tören sırasında yetkili bir ağızdan çıkan her söz, inananları duygulandırıp coşturmakta, hatta zangır zangır titretmektedir.

İlkel toplumlarda ilk çimenin gөрmesi, güneşin doğup dulunması, ayın dönemleri, yıldızlar, doğum, yaşam, ölüm, sevdalar, sözlerden şiir kalıplarına dökülürdü. Kağıda, kaleme, kitaba gereksinim duymazlardı. Sözler ve şiirler onların yaşama biçimiydi. Doğa güçlerini öven, tanrısal güçleri kutsayan, bir takım kişileri ululayan şiirler söylemişlerdir.

İnsanoğlu kuraklıklar karşısında ellerini göklere açmış ve bütün yeteneklerini kullanarak, büyüü sözlerle yakarmıştır. Büyük güçler olarak tanımladıkları cinlere, şeytanlara, Tanrılara, totemlere, ululara, kötü ve iyi ruhlara en güzel ve etkili sözlerini sıralamışlardır. Sayrılıklar, sevdalar, savaşlar ve avların bereketli geçmesi için büyüü tılsımlı şiirler söylemişlerdir. Sözün anlam ve gizemine sürekli yüklemeler yapmışlardır. Gün olmuş kendisinin ve çevresindeki (maddi) özdeksel oluşumuna kafa patlatmış. Sonuçta da yaratılışla ilgili o güzelim şiirler oluşmuştur.

Aydın yaratılışı, insanın yaratılışı, dünyanın yaratılışı dillendirilmiştir. Gerek yaşayan, gerekse soyları tükenmiş toplumların, çoğu söylenceleri, günümüze kadar ulaşmıştır. Onların yaşamış oldukları serüvenleri ancak bu destanlardan öğrenmekteyiz.

Onlar bilgedir, bilicidirler. Çağlar boyu hep böyle düşünülmüştür. En ciddi ve en büyük sorunlarda, onlara görev düşmüştür. Bu kadarla da kalmamış. Yaşanan gündelik olaylar ve gelecek üzerine düşünceler üretmişler. Söz cüklerle remil atıp geleceğin falına bakmışlardır. İnsanlara umut kapılarını aralamayı bilmişlerdir.

Kitaplar ozanları şöyle tanımlar: Büyü yapmak amacıyla ölçülü söz söyleyen kişilerdir. Günümüzde ozanın ve şiirin işlevinin, büyü temeline dayandığı konusunda bir düşünce ileri sürülebilir mi? Ama gerilere baktığımızda böyle bir temele dayandığı kesin bir yargıdır. Bu yargıyı Tanrı sözüyle tanıtlamıştır. Yedinci yüzyıla kadar ozalar büyüü sayılmaktaydılar. Tanrı Kur'an'daki Yasin suresinin atmış dokuzuncu ayetinde şöyle buyurmuştur. "Biz Peygamberi öğretmedik, kaldı ki bu ona yakışmazdı da."

Çağlar dönmüş. Buyruklar, yaşamdan kazanılan deneyimler bilim ve teknikteki ilerlemeler, sözün o büyüü, gizemli anlamlarını tüketmiştir. Sözün etkili gücünün eriyip gitmesine karşın kulla-

* Bu yazı Has-Der 6. Halkbilim sempozyumuna sunulan bildiriştir.

★ ★ Öykü yazarı, araştırmacı ve emekli öğretmen.

nilan araç ve gereçler alabildiğine çoğalmıştır. Çoğu yerde sözün yerini yukarıda da değindiğim gibi bir bilgi-sayar tuşu ya da benzeri almıştır. Ama gene de söz deyip de geçmemeliyiz. Söz söylemek içindir. Söylenmektedir de.

Zaman kocadıkça Osmanlı devletinin temelleri çatırdamaya başlamıştı. Osmanlı halklarının kimisi, endişe ve korkuyu en yoğun biçimde yaşarken, bazıları da neşe ve kıvancın doruklarında dolaşmaktadırlar. Her dönemde olduğu gibi söze ve ozanlara gene iş düşmüştür. Ve sözün gücünün bir kez daha tantılayıp kanıtlaması istenmiştir. Çünkü söz güçlüdür ve ozanlar da bilge ve bilicidirler. Sorunları saptama ve çözümlerine, öneriler getirebilme yeteneği ve becerisini göstermektedirler. Kurulu düzenin ya da yeni kurulacak olanın düzelmesi ve yaşaması için gerekli olanları sayıp dökmüşlerdir. Toplumların esenliği, çıkış yollarını araştırmışlar. Önerilerini getirmişlerdir. Saptadıkları amaç doğrultusunda gösterdikleri gayretin sonucu istihraç şiirleri

ortaya çıkmıştır. Hiç kuşku yok ki devlet olayı dışındaki konulara da parmak basılmıştır. "İstihraç 1280" bunun güzel bir örneğidir sanırım. Kanımca yukarıda saydığım sözlerdeki gizem ve büyü özelliği İstihraç şiirlerinde de görülmektedir.

Huruç sözcüğünden istihraç sözcüğü türetilmiştir. Huruç; dışarı çıkma, ayaklanma, isyan anlamına gelmektedir. İstihraçsa; çıkarma, çıkarılma, sonuç çıkarma, fal bakma, yıldızlardan anlam çıkarma, bazı belirtilerden ileriye görme olarak tanımlanmaktadır. Adamızda söylenen İstihraç Şiirleri'nin bazıları günümüze kadar ulaşmıştır.

İçerikleri yönünden toplumsal gerçekçi ürünlerdir. Açmazların, sorunların, çıkış yollarını araştırıp öneriler getirirken eleştirilerini de yapmışlardır. Taşındıkları iletiler göz önünde bulundurulursa Türk Halk Edebiyatı'nın en gü-

zel örneklerindedir diyebilirim. Ayrıca içerikleri yönünden de ayrı bir thema oluştururlar sanırım.

Ozan içinde yaşadığı durum ve koşulları iyi gözlemleyip değerlendirmiş, topladığı verilerden yola çıkarak, toplumuna karşı sorumlu bir aydının yapması gerekenleri yapmış. Alınması kaçınılmaz olan önlemleri çözüm tümcesi biçiminde sıralamıştır. Bu bilgelik değildir de nedir? Toplumun hangi sorunu olursa olsun, sözün büyü gücü şiirleştirilip, yaraları merhemlemiştir. İnsanlara umut kapılarını sonuna kadar açamamışlarsa bile aralamayı başarmışlardır. Sorunların çözümlerine, gerçekçi olarak tam sağlama yöntemleri göstermemiş olsalar da yaklaşımlar içerisindedirler. Güncel yaşamın, karmaşık olaylar örgüsü içerisinde, sorunun ya da sorunların saptanıp, sayılıp dökümünün yapılması yetkinlik örneğidir. Üretilen önermelerle çözümlerinin de verilmesi, günümüz sanat yaklaşımıyla uygunluk göstermesi yönünden çok ilginçtir.

ÇOBANIN İSTİHRACI

Sultan-ı din uyanacak
Kılınc kanacak şeriate
Temmuz iyi çıkacaktır.

Tanzimat-ı bitirirler
Eski hale getirirler
Askerleri geydirirler
Az rahatlık olacaktır.

Defterleri hep yaparlar
Cümle hataya bakarlar
Hainleri hep atarlar
Yedi devlet duyacaktır.

Rınun'ta ağırlığı attı
İki Mim rahata yattı
Sanırlar Cenab-ı tepti
Muharremde olacaktır.

Sin ayın-ı bürüyecek
O da bu da bir olacak
Ahmet Mısır'dan gelecek
İnce elekten eleyecek.

Hızır bayraktar olacak
O da ser-asker olacak
Dinimiz şevket bulacak
Bu dediğim olacaktır.

Karadağ'ı uracaklar
Kırallığı koğacaklar
Çok nüfus kıracaklar
Azim cenkler olacaktır.

O günlerde er ararlar
Kazığın yere saplarlar
Hainleri hep koğarlar
Devlet mamur olacaktır.

Arap'tan er zuhur eder
Elçiler hep geri gider
Hainlerin işi biter
Topu hep atılacaktır.

Elif ayına uyacak
Düşman geri kalacak
Kazan ol vakt kaynayacak
Dost düşman ayrılacak.

Cezayir'den imdat gelir
İngiliz kumandan olur
Fransız hem geri kalır
Buna çoklar uyacaktır.

Hainlere kâr kalmayacak
Herkes aldığı verecek
Kimsede hak kalmayacak
Büyük bayram olacaktır.

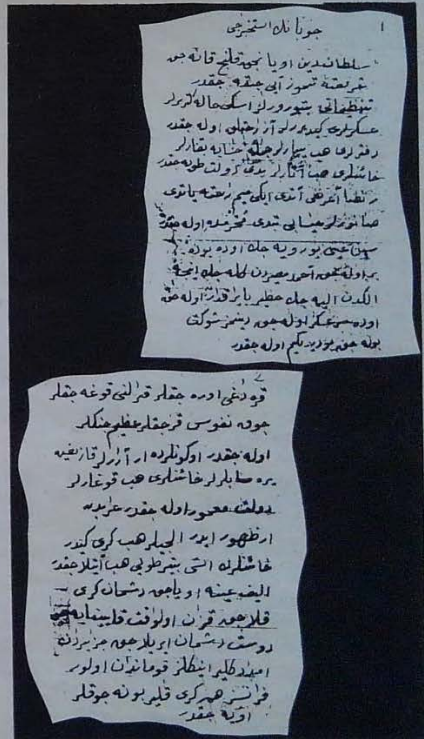
Min'i yüzün üstü sürerler
Bu hali cümle görürler
Hainlerin boynunu vururlar
Rezaletler olacaktır.

Ayın bunları açacak
Bundan çok adam kaçacak
Bu köprüden hep geçecek
Çok adamlar düşecektir.

Rif'ati bir nefer kişi
Hesapta bitirme işi
Bilmem erkek bilmem dişi
O da sonra gelecektir.

Bu sözü deyen bir çobandıır
Batında hem bubamdır
Yakından akrabamdır
Bu dediğim olacaktır.

Transkripsiyon
Harid Fedai

خاشاک ب. و قلمیاجی و کئی آریغی
 وره جله کیمده همه قلمیه جیه
 بیوله بایرلم اوله جقدر میسین یوزور
 اوستی سورر لر بوخلی جله کورور
 خاشاک لر بوینی اورور لر زلتل اوله
 جقدر عین بوئلری آجه جیه بوندن
 جوجه آرم قی و جیه بوکوبورون عب
 کجه جله جوجه آرم لر دوشه جکیم
 رفغی برنق کئی حسابیه بشورعه
 بیلم ارکله بیلم رشی اوره صدور
 کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم

Çobanın İstihracı

TÜRKİYE'YE AİT İSTİHRAÇ 1280

Sultan Aziz uyanacak
 Kılıç kana boyanacak
 Şeriata dayanacak
 Temmuz ayı çıkacaktır
 Tanzimat bitirürler
 Eski hale getirirler
 Askerleri geydirirler
 Az rahatlık olacaktır.
 Defterleri hep yayarlar
 Cümle hesaba bakarlar
 Hayinleri hep atarlar
 Yedi devlet doycacaktır.

Rıza ağırlığı etti
 İki mim rahata attı
 Sanurlar hesap bitti
 Muharremde olacaktır.

Sin ayını bürüyecek
 O da bu da bir olacak
 Ahmet Mısır'dan gelecek
 İnce elekten eleyecektir.

Hızır beraber olacak
 O da serasker olacak
 Kara dağı vuracak
 Çok nufus kıracaktır.

Kıralını kovacaklar
 Çok azim cenk olacaktır
 O günlerde ararlar
 Kazığın yere saplarlar
 Hem anı kovarlar
 Devlet mamur olacaktır.

Arapdan er zuhur eder
 Elçiler hep geri gider
 Hayinlerin işi biter
 Top hep atılacaktır.

Elif ayına uyacak
 Çok düşman geri kalacak
 Kazan ol vakit kaynayacak
 Dost düşman ayrılacak
 Cezayırдан imdat gelir
 İngiliz kumandar olur
 Fransız hem geri kalır
 Buna çoklar uyacaktır.

Hayine kâr kalmıyacak
 Her kes aldığı verecek
 Kimsede hak kalmıyacak
 Büyük bayram olacaktır.

Mimi yüzü üstü sürerler
 Hayının başına ururlar
 Bu hali cümle görürler
 Rezaletler olacaktır.

Ayın bunları açacak
 Bundan çok adam kaçacak
 Bu köprüden hep geçecek
 Çok adamlar düşecektir.

Rifati bir nefes kesti hesapta
 Bitürmüş işi
 Bilmem erkek bilmem diş
 O da sonra gelecektir.

Bu sözü diyen çobandır
 Eskiden benim babamdır
 Yakından hem akrabamdır
 O dediğim olacaktır
 O sualcı çıkacaktır.

400 Tarihinde istihraç
 alınmıştır.

KIBRIS'IN İSTİKBALİNE AIT
İSTİHRAÇTIR

Kıbrıs'ta iki mimi tutanlar
Mim ile elif mimi alanlar
Ray ile Raya batanlar
Elif ile Taya çalışanlar
Bunlardır halasa muvaffak olanlar
Kes ne iderse ider kendine
Umumadır mazarrat derler yine nesine
Şaka zan ederler yatarlar enlisine
Birle iki üçe bir sıfır konulur üstüne
Görünür dad dal mim be şakanın nesine
Cümleye anlatması kaf'dır
Anlamayana cümlesi lââm'dır.

İstihraçta iki mimi tutanlar
Mim ile elif mimi alanlar
Ray ile Raya batanlar
Elif ile Taya çalışanlar
Bunlardır halasa muvaffak olanlar
Kes ne iderse ider kendine
Umumadır mazarrat derler yine nesine
Şaka zan ederler yatarlar enlisine
Birle iki üçe bir sıfır konulur üstüne
Görünür dad dal mim be şakanın nesine
Cümleye anlatması kaf'dır
Anlamayana cümlesi lââm'dır.

Kıbrıs'ta iki mimi tutanlar
Mim ile elif mimi alanlar
Ray ile Raya batanlar
Elif ile Taya çalışanlar
Bunlardır halasa muvaffak olanlar
Kes ne iderse ider kendine
Umumadır mazarrat derler yine nesine
Şaka zan ederler yatarlar enlisine
Birle iki üçe bir sıfır konulur üstüne
Görünür dad dal mim be şakanın nesine
Cümleye anlatması kaf'dır
Anlamayana cümlesi lââm'dır.

Kıbrıs'ta iki mimi tutanlar
Mim ile elif mimi alanlar
Ray ile Raya batanlar
Elif ile Taya çalışanlar
Bunlardır halasa muvaffak olanlar
Kes ne iderse ider kendine
Umumadır mazarrat derler yine nesine
Şaka zan ederler yatarlar enlisine
Birle iki üçe bir sıfır konulur üstüne
Görünür dad dal mim be şakanın nesine
Cümleye anlatması kaf'dır
Anlamayana cümlesi lââm'dır.

Mim ile elif mimi alanlar
Ray ile Raya batanlar
Elif ile Taya çalışanlar
Bunlardır halasa muvaffak olanlar
Kes ne iderse ider kendine
Umumadır mazarrat derler yine nesine
Şaka zan ederler yatarlar enlisine
Birle iki üçe bir sıfır konulur üstüne
Görünür dad dal mim be şakanın nesine
Cümleye anlatması kaf'dır
Anlamayana cümlesi lââm'dır.

Kıbrıs'ın İstikbaline Ait İstihraçtır

İşbu Fütüvvetlü (Fütüvvetli) mecmua-i
divan rüştiye mekdebi sınıf-ı evvel
sakirdanında Fütüvvetli Hasan Basri
Efendi'nindir.
7 Safer 95
Tarihi mecmua-i divan olduğuna dair
bu istihraç şerh oldu. 15 Mart 93

İSTİHRAÇ 1280

Sureta insan içi hayvan olursa kişinin
Taşlar ile dövülüp insanı bulmazsa ne
güç

Bunda gelmekden mürad hakkın irfanıdır
 Ey Niyazi kişi ol irfanı bulmazsa ne
 güç
 Ey birader el aynesine bakmanın faydası
 ne
 Sermayeden zarar edip satmanın faydası
 ne
 Kargaya leş gerek hem yeye hem
 çağıra
 Karganın önüne sekir koymanın faydası
 ne
 Çobana bir keşki-i pür gerek hem
 yeye hem gerine
 Çobanı mescide imam etmenin faydası
 ne

Aktaran: Mehmet Refik Talan
 Yaş: 81
 Lefkoşa

İSTİHRAÇ ŞİİRLERİNİ GÜNÜMÜZE ULAŞTIRAN KİŞİLER

Çobanın İstihracı adlı şiiri 1986 yılında ölen, Osman Kocaoğlu'nun, kendi el yazısıyla yazdığı, şiir defterciğinden sağladım. Aynı cökün içerisinde, Hasan Bulliler ve Mida destanları da bulunmaktadır. Çünkü çeviri yazısını (transkripsiyon) Sayın Harid Fedai yapmıştır. Yardımlarını esirgemeyen bu değerli araştırmacıya, minnet duygularımı belirtmek isterim.

İstihraç Şiirleri'ni araştırdığımı öğrenen Sayın Harid Fedai, Mehmet Refik Talan'dan sağlamış olduğu "Türkiye'ya Ait İstihraç 1280" ve "Kıbrıs'ın İstikbaline Ait İstihraçtır" adlı şiirleri bana vermiştir.

1987 yazında Sayın Mehmet Refik Talan'la yaptığım bir söyleşi sırasında söz dönüp dolaşip istihraç şiirlerine gelmişti. Konuşmasını kesmiş ve elini cebine götürüp "İstihraç 1280" adlı şiiri vermişti.

ŞİİRLERİN OZANLARI

Türk Folkloru Araştırmaları 1976

yılığında Prof. Dr. Şükrü Elçin'in bildirisi vardır. Bildirinin konusu "Hızri'nin Şairnâmesi" adını taşımaktadır. Bildiriden de anlaşılacağı gibi 1846 yılında ölen Hızri konusunda kuşku vardır. Onun olduğu savlanan "Tekerleme-Hızri Cem'üş-Şairan" adındaki ürünün de onun olup olmadığı konusunda kesin yargı yoktur. Ne yazık ki yaptığım onca araştırmaya karşın "Çobanın İstihracı" (Türkiye'ya Ait İstihraç 1280) adlı şiirin ozanı Rif'ati hakkındaki bilgiye yalnızca Hızri'nin "Tekerleme-Hızri Cem'üş-Şairân" adlı ürününde rastladım.

"Tekerleme-Hızri Cem'üş-Şairân"

18 Şerifi Lâtifi zarif'i alem
 Halimi Selimi tab'ı müselle
 Defteri Derûni natık-ı her dem
 Şay oldu âleme nazm-i Rif'ati.

26 Sürüdi Seriri Sehmi Mekâni
 Rehberi Revani Şöhreti Şani
 Rif'ati Ulufati Sabri Kemâni
 Bahti'nin işledi tâlil-i bahti.

Kıbrıs'ın İstikbaline Ait İstihraçtır adlı şiirin ozanının kim olduğu konusunda en küçük bir ip ucuna bile rastlayamadım. Futuvelti Hasan Basri Efendi hakkında da hiç yazılı belge bulamadım. İstihraç 1280'den başka ürünleri olup olmadığı yeni kuşak araştırmacıların dikkatlerini çekerse sevinirim.

ŞİİRLERİN İRDELENMESİ

"Çobanın İstihracı" ve "Türkiye'ya Ait İstihraç 1280" adlı şiirler Rif'ati'nin yazdığı bir şiirin varyantı olduğu çok belirgin olarak ortadadır. Kuşaktan kuşağa aktarılan, az da olsa iletileri dolayısıyla dili küçük değişikliğe uğramıştır. Onca zamana karşın varyantlarının gene de önemli sayılacak başkalaşıma uğradığı söylenemez.

Söylediklerimin en güzel kanıtı, ayrı ayrı kaynaklardan elde ettiğim iki varyasyonun dizeleri ortadadır. Her किसinde de birinci dizedeki özne ve son dizedindeki bir iki farklılık dışında belirgin bir ayrılık yoktur.

Osmanlı ümmet devletidir. Rif'ati de Osmanlı Devletinin ozanıdır. Dolayısıyla "Çobanın İstihracı"nı bu açıdan değerlendirip açıklamak gerekir.

"Çobanın İstihracı" ve "Türkiye'ya Ait İstihraç 1280" Osmanlı devletinin, çöküş döneminde yazılmıştır. Devletin temelleri çatırdamaktadır. Osmanlı ulusları endişe korku sevinç ve kıvançlı birbirlerine karşı yaşamaktadırlar. Yönetenle yönetilenler arasında yer değiştirme hesaplaşmaları yapılmaktadır. Başlarla ayakların görev değişimi umutları yaşanmaktadır. Her yanda çok yoğun etkinlikler vardır. Uluslar kendi tekil çıkarları doğrultusunda eylem koymaktadır. Gerçi ortak payda oluşturulan durumlarda, birlikte de harekete geçilmektedir. Kısacası yüz-yılların birikimleri tarağa gelmiştir. Dügümlerin geçmelerine de olanak yoktur. Ancak geciktirilebilir. Öyle de oldu.

Savaşların, ne başı bellidir ne de sonu. Biri bitmeden diğeri başlamaktadır. Sanki uç uca eklenmiş gibidirler. Karadağ isyanları, Eflak-Buğdan meseleleri, yeni seçilen prenslerin İstanbul ziyaretleri ve koparılan ödünler. Belgrat'ın Sırbistan'a bırakılması, Girit olayları, Mısır Valisi İsmail Paşa'nın yeni ayrıcalıklar elde etmesi. Mısır valilerine Hidiv ünvanının verilmesi. Hidivliğin babadan oğula kalması.

En önemlisi 1839 da Tanzimat Hatt-ı Humayunu'nun ilanının getirdiği, olumlu ve olumsuz etkilerin halklarda oluşturduğu birikimler. En az saydıklarım kadar önemli olan, bir de Osmanlının dışındaki devletler arasındaki güçler dengesi etkili ve belirleyici faktörlerdir.

Tanzimat Hatt-ı Humayunu'nun ilanı, müslüman halk arasınada huzursuz

luk yarattığı şiirlerden de anlaşılmalıdır. Humayun Osmanlı tabası arasında eşitlik yaratmıştır. Başka bir deyişle reaya kavramını, ortadan kaldırmıştır. Yargıyı yeniden ve daha eşitlikçi olarak düzenleyip uygulamaya başlamıştır. Yargılanmadan sürgüne göndermeler ve hapislikler son bulmuştur.

Çobanın İstihracı ya da diğer adıyla Türkiye'ya Ait İstihraç 1280 şiirini Rif'ati 1861 yılından sonra yazmıştır. Bu tarihi, Sultan Aziz'in tahta çıkış yılı olmasından anlıyoruz. Gene ilk dizeden yola çıkarsak, şiirin 1876 yılından da önce yazılmış olduğu anlaşılır.

Abdülaziz'in kardeşi Abdülmecit, saltanatının ilk yıllarında ülkeyi iyi yönetmişti. Londra'da elçi olan Mustafa Reşit Paşa, İstanbul'a gelerek, bazı yenilikler yapması konusunda, sarayı ikna etmişti. Bunun üzerine, Gülhane, Hatt-ı Humayunu kabul edilip uygulamaya konmuştu. İmparatorlukta, çok uzun süreden beri var olan keyfi yönetimin, biraz olsun, önüne geçilmiş oldu. Duyurusu yapılan ferman, Avrupa'da da beklenen etkiyi yaptı. Mısır ve Boğazlar sorunu, devletin çıkarları korunacak biçimde çözümlendi. Abdülmecit, iyi bir başlangıç yapmış olmasına karşın, saltanatının son dönemini içki kadın ve israf yüzünden kötü bitirerek, veremden öldü. Yerine kardeşi Abdülaziz geçti. Çok az eğitim görmüş olan sultan; güçsüz, horoz döğüşü, ay, cirit gibi sporlara meraklıydı. İlk zamanlar halk arasında çok sevilmişti. Onlar için bir umut kaynağıydı. Sanırım sözünü ettiğim şiir de bu dönemde yazılmıştır. Çok geçmeden sorunlar üst üste binmiştir. Karadağ, Eflak-Buğdan olaylarıyla karşılaşıldı. Şiirdeki Karadağ sorunundan da anlaşılacağı gibi daha birçok konuda, kurtarıcı aranmaktadır. Bunu "Ahmet Mısır'dan gelecek" dizesi ortaya koymaktadır.

Ozanlar sözün gücünü şiirlerine

dökme beceri ve yeteneğini göstermeyi bilmişlerdir. Çöküş döneminden çıkıp esenliğe çıkış yollarını gösterip, misyonlarını ortaya koymuşlardır. Rif'ati'nin ürettiği şiir de çok geçmeden etkisini göstermiş ve imparatorluğun en küçük birimlerinde bile, elden ele dolaşmıştır. Günümüze kadar ulaşmasının en temel nedeni budur sanırım.

Ozanlar bilgedir, bilicidir demiştik. "lki mim rahata yattı" "Sin ayın-ı bürüyecek", "Elif ayın'a uyacak", "Mim'i yüzün üstü sürerler", "Aydın bunları açacak" dizeleri gizem doludur. Şiirde kullanılan Arap Abecesi konusunda iki görüş vardır. Bu görüşler şunlardır:

a- Sûrettü Al-i İmran suresi elif lâm mim harfleriyle

Sûretül'a'raf suresi de elif lâm mim sad'la

Sûretü Yunus da elif lâm ra diyerek başlamaktadır. Kur'an-ı Kerim'de benzer özelliği taşıyan başka sureler de vardır. Bu harflerin her birinin ayrı ayrı anlamları vardır. Ancak bu anlamları Hz. Muhammet'le Allah bilmektedir.

b- El Ezher Üniversitesinin profesörlerinden ünlü İslam bilgini Kutup'a göre her harf Allah'ın 99 sıfatından birini göstermektedir. Örneğin elif harfi Allah'ın simgelerinden biridir.

Ozan saydığı simgeleri kullanmıştır. Ve gizem dolu imgeler üretmiştir. Belki de yukarıda saymaya çalıştıklarının dışında başka amaç ve de bilmediğim anlamları tanımlamada kullanmış olabilir.

Günümüzün sözde terbiyeli kentsoyluları, doğrudan sövmek yerine "sin kef ettiğin adamlar" demektedirler. Terbiyesizliklerini, arapça harflerin arkasına saklamaya çalışmaktadırlar. Öyle ya da böyle, ortada benim anlayıp tanımını yapamadığım simgeler bulunmaktadır. Bu da şiirin gizemini artırmaktadır. Aynı özellik "Kıbrıs'ın İstikbaline Ait İstihraçtır" adlı yapıtta da görülmektedir

"Kıbrıs'ın İstikbaline Ait İstihraçtır" adlı yapıt "Çobanın İstihraçı" adlı yapıttan daha sonra üretilmiş olduğu kanısındayım. Saydığım imgelerin kullanılmasını bunun tanıtılması için yeterlidir sanırım. Ayrıca Kıbrıs'ın İngilizlere devri de (ya da kiralınması) 1878 yılındadır. Bu da olayın başka bir kanıtıdır. Bunda da kaygılar, dilekler, istekler sıralanmıştır.

İstihraç 1280'nin ozanı Mesnevi'yi bilen biri olmalı. İstihraç 1280'deki theme toplumun iç düzenine yöneliktir. Bozulan toplumsal yapının yeniden kurulması yönünde öneriler getirmektedir. Çarpıklıklar da sıralanmaktadır. Ne yazık ki saydığı çarpıklıklar bu dönemde de yaşanmaktadır. Geçmişte çobanlar mescitlere imam yapılırdı, günümüzde de işe göre adam yerine, adama göre iş deyen çarpık felsefe en yaygın biçimde uygulanmaktadır. İstihraç 1280 adlı şiir, bunca yıl elden ele dolaşıp okumuş olmamıza karşın, ne yazık ki hiç ders alamamışız.

KAYNAKÇA

- Kur'an-ı Kerim
Mevlâna, Mesnevi, MEGSB yayınları, İstanbul, 1988
Aydemir, Şevket Süreyya, Makedonyadan Ortaasya'ya Enver Paşa, Remzi Kitabevi, 1970 İstanbul
Maden Salt, Şiir Tapınağı, İnsanlığınunun beş bin yıllık şiir serüveni, Adam yayınları, 1985, İstanbul
Özön Mustafa Nihat, Osmanlıca-Türkçe Sözlük, İnkilâp Kitabevi, 1987, İstanbul
Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1983, Ankara
Prof. Dr. Elçin Şükürü, Türk Folkloru Araştırmaları, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1976 Ankara.

KAYNAK KİŞİLER

Adı, Soyadı	Yaşı	Yeri
Osman Kocaoğlu	80 Ölü	Gönyeli
Mehmet R. Talan	82 Sağ	Lefkoşa
Harid Fedai	59 Sağ	Lefke

Kıbrıs Rum Toplumunda Dinsel Kutlamalar (Yortular)

★

Ahmet AN

NOEL (KRİSMAS)

Bilindiği gibi Kıbrıs'ta Hristiyanlık 4. yüzyılın sonundan beri etkinlik kurmuş bir dindir. Kıbrıs Rum toplumu Ortodoks Hristiyan olup, diğer Hristiyan ülkelerde olduğu gibi Kıbrıs'ta da bu dinin kurucusu olan Hazreti İsa'nın doğum günü, yani 25 Aralık kutlanmaktadır. İngilizcede Krismas, Türkçede Noel (ki Fransızcadan alınmış bir kelimedir) olarak bilinen Rumca Hristiyenna, İsa'nın doğum gününe verilen isimdir. Kutlamalar eski geleneklere daha sıcakça bağlı olan kırsal kesimde, kentlere kıyasla daha farklı bir şekilde kutlanmaktadır.

Noel hazırlıkları Aziz Filip'in perhizi ile başlar ve 25 Aralık'tan 40 gün önce (ki buna Sarantamero denir) oruç tutularak idrak edilir. Her Kıbrıslı Rum ailesinin Noel'i yeni giysiler içinde kutlaması bir kuraldır ve bundan evin hanımı sorumludur. Oruç dönemi başlar başlamaz ev hanımları hazırlıklarına başlarlar. Önce her çocuğun ihtiyacı saptanır ve bir ön maliyet hesabı çıkarılır. Daha sonra anne, baba ile konuşarak gerekli paranın sağlanması ve gerekirse aile harcamalarında

bazı kısıtlamalara gidilmesi kararlaştırılır. Yeni giysiler Noel günü öncesindeki Pazar gününe hazır olmalıdır. Eğer evin erkeği Vraga (Türkçesiyle Çakşır) giyiyorsa bunu kadın diktirir, eğer Avrupa tipi paltolon giyiyorsa, bunu erkek kendisi diktirir.

Noel öncesindeki Pazar günü 12 yaşın altındaki bütün çocuklar "Kutsal Ayin'e" hazırlanmalıdır. Özellikle 6 yaşından küçük olan çocukların, kendilerini vaftiz eden vaftiz babaları (veya Rumcasıyla Tatas) tarafından ve çoğunlukla da onların eşleri, yani vaftiz anaları tarafından kutsal ayine katılmaları sağlanır. Ayinden sonra çocuklara incir, ceviz, badem ve fındık verilir. Özellikle bu ürünlerin yetiştirildiği Pitsilya bölgesinde çocuklar, vaftiz annesinin beline taktığı önlük içinde taşınırlar. Noel günü çocuklara "güllüra" denen çörekler verilir.

Vaftiz annesi ve babasının ellerinin de, diğer aile büyükleri yanında öpülmesi Noel gününün ihmal edilmeyecek bir adetidir. Çocuklar vaftiz babalarına büyük bir saygı gösterirler. Anne, baba

ve nine-dedenin elleri öpüldükten sonra çocuklar mutlaka vafitiz babalarıyla buluşup onların ellerini öperler. Bunun yapılmadığı bir Noel gününü düşünmek olası değildir.

Noel gününden bir gün öncesi, ev hanımları için çok yorucu bir gündür. Ev temizliği ve düzenlenmesi yanında bütün kendi çocuklarının ve vafitiz ettiği çocukların sayısı kadar çörek ve "İsa Ekmeği" yapılmalıdır. "Kseromalea" diye anılan İsa ekmeği'nin hamuru, ele yapılmayacak şekilde ve bileşimde hazırlanır. Köy kadınları ayrıca "su ekmeği" diye anılan normal ev ihtiyacı için de ekmeğe pişirirler. İsa ekmeği için hazırlanan hamurun bir bölümünden İsa tatlısı, ya da vasilobitadan denen ve Aziz Vasilyos'un adına adanmış pasta yapılır. İçine bakırdan yapılmış bir adet madeni para konur. Günümüzde çoğu köy evinde ekmeğin yapımından vazgeçilmiş olup pazardan hazır ekmeğin alınmaktadır. Bu normal kullanım ekmeği, ya kasabadan köye getirilir, ya da köyedeki fırıncı tarafından yapılır.

Dalı köyünde çocuklar için uzun çörek yerine, çocuk figürü şeklinde hamurdan çörekler yapılır. Geleneksel Vraga değil de, Avrupalı pantolon giyen bu çocuk şeklindeki çöreklerle "Frango" denir. Noel arifesi akşamında köy evlerine giren insan, İsa ekmeğinin etrafına yayılan nefis kokusunu duyar ve evler tertemizdir. Evin hanımı aile üyelerinin hepsinin elbiselerini hazırlamıştır ve masa üzerinde sade bir akşam yemeği vardır. Sıcak ekmeğin, ya da İsa ekmeği, zeytin, sebze. Masaya ayrıca sulu yulaf lapası veya bağ köylerinde üzüm balı konur. Aşure olarak adlandıracağımız sulu yulaf lapası, bağ bozumu sırasında üzüm suyu, yuvarlak buğday ve susamdan yapılır. Üzüm balı ise paluze'dir ve pişmiş üzüm suyundan yapılır. İçine buğday ve susam katılmaz.

Dağlık köylerde yılın bu ayı soğuk olduğu için evi ısıtmak için büyük

odunlarla ocak yakılır. Bütün aile fertleri sabahleyin erken kalkıp, kiliseye gitmek istediklerinden erken yatırlar. Noel öncesindeki akşam, kadınlar ve çocuklar, içlerindeki kötü ruhların kokusuyla yatağa girenler. İnanışa göre, Tanrı geceyarısı bu kötü ruhları serbest bırakır ve kötü ruhlar erkekler arasında dolanırlar. Yılın diğer zamanlarında hapiste tutulan kötü ruhlar 25 Aralık ile 6 Ocak arasındaki 12 günlük özgürlük süresince (ki buna dodekama denir) serbest kalırlar, yani 6 Ocak günü Epifani günü arifesine kadar. Kötü ruhlardan en çok, büyük ve küçük çocuklar ve kadınlar, özellikle Alavrostihotes denilen "gölgesi hafif olanlar" korkarlar. Geceleri nereye giderlerse gitsinler bu kötü ruhlardan bir veya birkaçıyla karşılaşacaklarına inanırlar. Özellikle dere, pınar veya ağaç yerlerden geçerken korkarlar. Geceyarısı kötü ruhlar yeşillik yerlerde, keman ve lavta eşliğindeki şarkı ve danslarla kendi kendilerini eğlendirirler.

Kötü ruh Tanrının en çirkin olarak yarattığı yaratık olarak kabul edilir. Cildi koyu siyah olup, kalın kemikli, yüzü sakallı, çenesi atık, fare gözlü, uzun-dağınık saçlı, eşek gibi büyük dişli, efsanedeki kharon gibi büyük kılı, kulaklı, kuyruklu ve bacakları eşeğe benzeyen bir yaratıktır. Bu hayali yaratığa, Skalapuntari veya Kalikanca-ri ("burdan kaç" anlamına gelir) adı verilir.

İnanca göre, bu ruhlar, halk kendilerinden korkmayıp, onlara yaklaşıp konuşulması için kendilerini, bilinen bazı figürler, ya da kedi, köpek, eşek, domuz yavrusu gibi hayvanların şekliyle gösterirler. Bazen de insanların önünde yuvarlanan saf beyaz pamuk topçukları şeklinde görünürler, ardından kaybolurlar.

Köy gençleri yüzü çirkin olan kadınlar için Skalapuntari derler. Böyle bir kadın görür görmez, kendi aralarında şöyle konuşurlar: "Dodekamera (12 gün) geldi mi ki Skalapuntari ortaya

çıktı?". Aşağıda Epifani gününde bu konuya yine değinilecektir.

Hazreti İsa'nın doğum günü olan 25 Aralık'ta, yani Noel gününde sabahleyin bütün aile kendilerini kiliseye toplamak için çalınan çan sesleriyle birlikte uyanarak, kiliseye giderler. Noel yortusu, 12 yaşın üzerindeki herkesin istisnasız Kutsal Ayin'e katıldığı yılın tek günüdür. Bu kilisedeki ayin'den sonra gerçekleşir ve önce erkekler sonra da kadınlar katılır. Kilisenin mihrabına yaklaşmadan önce kadın ve erkekler birbirlerine yaklaşarak, birbirlerinin ellerini sıkırlar ve şöyle derler: "Beni affet, Tanrı da seni affetsin". Karşıdaki şu yanıtı verir: "Tanrı her ikimizi de affetsin".

Gençler genellikle yaşlılardan af ve bağış dilerler. Eğer yaşlı kişi çok saygın bir kimseyse, af anında eli öpülür. Kiliseden ayrılırken, özellikle erkekler birbirlerini selamlayıp, şöyle derler:

"Khronia Polla" (Nice Yıllara). Ayin sonrasında papaz, kilise kapısını önünde durur ve ayine katılanları kutsar. O da "Khronia Polla" der. Bu sırada ölülerin anısına kutsanmış olan kaynatılmış buğday, yani golifa (Rumcası Kolliva) dağıtılmaktadır. Toplanan cemaat da papazın tebrigini iade eder ve kahvaltı yapmak üzere kiliseden evlerine dönerler.

YILBAŞI GÜNÜ

Yeni yılın ilk günü, yani 1 Ocak, Rum Ortodoks halkı için özel bir önemi olan bir tatil günüdür ve çok parlak bir biçimde kutlanır. Yılın ilk günü olması yanında, "Üç Piskopos"dan biri olan Büyük Aziz Vasiliyos'un yani Türkçe söylenişiyse Ayvasiliyi anma günüdür.

Bu güne ilgili olarak ilginç gelenekler ve hoş adetler yerleşmiştir. Ama ayrıca birçok batıl inanç da oluşmuştur. Adetlerin çoğu günümüze kadar gelmiş olup, birçok Kıbrıs kö-

yünde dinsel bir bağlılıkla kutlanmaktadır. Yılbaşı arifesinde Kıbrıs'taki Rum evleri içinde, Ayvasili'yi kutlamayan tek bir ev bile bulunmaz.

Yılbaşı günü arifesinde evin hanımı ve kız çocukları, evi düzene koyarlar. Çoğu kez evdeki tek oda olan esas odanın ortasına bir masa, ya da sandalye üzerine bir sepet konur. Bu, akşam güneş batarken yapılır. Sonra masa üzerine içi buğday dolu bir tabak yerleştirilir. Üzerine vasilobitta denen Noel veya İsa ekmeği konur. Noel arifesinde pişirilen ve içine madeni para saklanan ekmeğ budur. Kenarına da mum yakılır. Masa üzerine ayrıca bir şişe şarap veya ova köylerinde konyak konur. Mum ışığının bütün gece sabaha kadar yanması gerekir ve evin hanımı bitmek üzere olan mumu gece boyunca yenilemek durumundadır. Büyük-küçük herkesin inancına göre Aziz Vasiliyos kimseye görünmez ve maddeden yapılmamıştır. Evden eve dolaşır ve hazırlanmış olan masaları kutsar, masada bulunduğu şeylerden biraz alır, sonra bırakıp acele ile öteki evlere gider. Bunun yanında, her evde çocuklar tarafından zeytin ağaçlarından kesilip eve getirilen zeytin dalları bulunur. Akşam yemeğinden sonra aile fertleri hep birlikte ocak veya mangal başında toplanır. Her çocuğun yanında bir zeytin dalı vardır. Her biri dalı tükürkleyip, yanan kömürler üzerine atar. Atarken sesli olarak bir çeşit dua okur gibi, belli bir kişi tarafından sevilmediğini yüksek sesle sorar. Zeytin dalındaki yapraklar, ateş üzerinde sıçrayarak yanarsa yanar olumlu demektir. Yapraklar hareketsiz yanarsa, yanıt olumsuzdur. Yaprak çok az hareket ederse, sevip sevmeyi öğrenilmek istenen kişinin sevgisi çok az demektir.

Bütün bu adetler aslında hep aynı olmakla birlikte, adanın farklı yörelerinde değişiklikler gösterir. Örneğin refahın daha çok buğday ürününün

fazla olmasına dayandığı Mesarya köylerinde, ayrıca Aziz Vasiliyos'un ürünü kutsaması ve fazla para getirmesi için ricada bulunulur. Köylüler bu amaçla golifa dolu bir tabağı kapaklı bir sepet içine koyarlar. Üzerine de yılaşı pastası yerleştirilir. Tabağın yanına bir masa örtüsü, üzerine de içi para dolu olarak ev sahibinin cüzdanı konulur. Bir şişe şarap ile yanan bir mum, dekoru tamamlar. Sepet ve içindekiler, Aziz Vasiliyos'un akşam yemeği olarak düşünülmüştür. Buğdayın ambarlandığı yere yakın olan tahta bir balkona yerleştirilir. Üzerinde yanan mumla sabaha kadar orada bırakılır. Aziz Vasiliyos'un herhangi bir zaman eve girip, tahta balkona çıkarak, kendisi için hazırlanan masayı kutsayacağı ve böylece bütün yıl boyunca, evde buğdayın eksik olmayacağı, ya da ev sahibinin cüzdanından paranın daima eksik olmayacağına inanılır.

Ertesi gün ev sahibi kilise dönüşünde yılın en şanslı kişisini bulmak için yılbaşı pastasını yani Vasilio bitta'yı ailenin üyeleri arasında bölüştürür. Günün şanslı kişisi, pasta içinden kendisine çıkan madeni parayı cüzdanına koyar. Eğer kazanan çocuklardan biriye, parayı onun adına büyüünceye kadar başka birisi saklar. Bu daha çok madeni paranın altın bir lira olması halinde söz konusudur. Daha sonra herkese golifa denilen kaynatılmış buğday dağıtılır. Geriye kalan ise evdeki bütün hayvanlara yedirilir. Önce öküzlere yedirilir. Çünkü kaynatılmış buğday, onların emekleri yardımıyla elde edilmiştir.

Başka bir yılbaşı adeti, çocuklara armağanlar vermektir. Bunlar kasabalarda, alışılmış gibi oyuncak değil, sadece vaftiz babaları tarafından verilen birkaç kuruş veya şilindir. Kilise ayininden sonra çocuklar, para toplamak için vaftiz babalarını ziyaret ederler. Onların elini öperek, "khronia polla" (nice yıllara) derler. Verilen para armağanına "Palustrina" denir.

Kasabalarda çocuklara, anne-babaları, akrabaları ve tanıdıkları tarafından birçok armağanlar verilir. Hiç hayal edilmeyecek derecede farklı oyuncaklar, bunlar arasındadır. Anne-Babalar çocuklarına, geceleyin uyurlarken Ayvasili'nin (Yani Aziz Vasiliyos'un) eve geleceğini ve armağanları yastıklarının altına yerleştireceğini, sabahleyin uyandıkları zaman onları yastık altında bulacaklarını söylerler. Kasabalarda bir de "Ayvasili erkete" diye başlayan şarkıyı söyleyerek, 31 Aralık günü öğleden sonra dükkandan dükkana, evden eve dolaşan keman ve lavta eşliğindeki çalgıcılara para verilir.

Yılbaşı sabahı bütün aile fertleri kiliseye giderler. İnanışa göre, o gün yapılan her iş, iyi veya kötü olsun, bütün yıl tekrarlanır. Kilisedeki ayinden sonra papaz, bütün katılanları kilise avlusunda kutsar ve onların yeni yıllarını kutlarken, golifa ve zivaniya dağıtmaya başlar. Eve dönüşte ailenin bütün üyeleri toplandığı zaman, evin babası veya dedesi, yılbaşı pastasını yukarıda anlatıldığı gibi ailedeki kişilerin sayısı kadar parçaya bölerek dağıtır. İlk önce en küçük olana verilir.

Marathassa yöresinde geçerli olan karakteristik bir yeni yıl inanışına göre, normalde sürekli olarak akan ve asla uyumayan sular, 31 Aralık'tan 1 Ocak'a geçilen gece yarısında bir an "uyur" ve akışını durdurur. Başka bir inanışa göre, bu olay sadece her 7 yılda bir olmaktadır.

HAÇIN SUYA ATILMASI (EPİFANI ŞENLİĞİ)

Daha sonra değinilecek olan paskalya yortusu ve deniz panayırından sonra gelen, üçüncü en önemli Hristiyan yortusudur. Kelime anlamı olarak kutsal bir gücün kendini göstermesi demek olan Epifani, Kıbrıs'ta "galanta" diye bilinir. 6 Ocak'ta kutlanan bu günle ilgili adetler, gelenekler ve batıl inançlar çok önemlidir. Epifani

günü arifesinde, yani 5 Ocak'ta her ev sahibi, ertesi gün okunacak ilahî sırasında kutsanmak üzere kiliseye küçük bir karp içinde su getirir.

Daha önce Noel kutlamalarında sözü edilen kötü ruhlar, 25 Aralık ile 6 Ocak tarihleri arasında (dodekamera, yani 12 günlük bir süreyle) serbest bırakılmışlardır. İşte bu günde kötü ruhların özgürlüğü sona erer ve gelecek Noel'e kadar hapishanelerinde kapalı kalırlar.

Evin hanımı, Aziz Vasilyos'un akşam yemeği için yılbaşı arifesinde hazırladığı buğdayı pişirir ve bir büyük tabak golifa hazırlar. Onu susam, bademiği, fındık, üzüm ve narla süsler ve bir mum yakar. Masa üzerine konan golifa tabağı yanında, oruç yemeği, bir şişe şarap ve gece hazırlanmış olan Kserotighana'yı (Köyde bu adla anılan lokma tatlısına, kasabalarda lokmades denir) mutlaka yerleştirir. Bu lokmalardan bazılarını, damda eğer varsa kötü ruhun yani Kalıgancaros'un kaçıması için dama atar. Damdaki bacadan seslenen goncolozların bir başka değişikliği Kalıgancaroslar'ın şöyle dediğine inanılır: "Gonçoloza biraz et ve lokma verin de yesin, işine gitsin." Hazırlanmış olan lokmalardan dama atılmadan yemez. Lokmayı yiyen goncoloz inanışa göre gelecek Noel gününe kadar hapishanesine kapanmak için hazırlığa başlar ve Epigani günü büyük kutsama töreni yer alırken ve sular "Ürdün nehri, sen İsa'yı vaftiz ettin" ilahisi eşliğinde kutsanırken goncolozların ayrılma vakti gelir.

Galanta günü yapılan kilise ayininden sonra papaz, iki çocukla birlikte evden eve dolaşarak, evlere kutsal sudan serpiştirmeye başlar. Bu sudan insanlara ve hayvanlara da serpiştirilir. Her evde papaza, ailenin refah düzeyine uygun bir miktarda para verilir. Evin içindeki odalara da giren papaz, ailedeki ölmüş kişilerin anısına ilahiler okur ve odalara su serpiştirir. Evin hanımı tarafından

önceden hazırlanmış masayı da kutsadıktan sonra, kendisi için masa üzerine konmuş golifadan biraz alarak evden ayrılır. Suyun serpiştirilmesinden sonra goncoloz'un artık ne evin içinde, ne de bahçe veya ahırda kalmayacağına inanılır. Ama yalnız bir süre daha damda kalabilir.

Bazı köylerde eve su serpiştirmeye ilgili ilginç bir gelenek vardır. Bu kutsama töreni sırasında ziyaret edilen evlerden en sonuncusunun üzerine kötü-lükler yağacağına inanılır. Özellikle iki yıl üstüste aynı eve son olarak gelirse, bu inanç sözkonusudur. En son ev olmayı istemeyen evin hanımı, papazın eve yaklaştığını görünce ev kapısını kitlet ve evden uzaklaşır.

6 Ocak Epifani gününde kilise çanları çalar çalmaz, bütün aile fertleri kiliseye gitmek için hazırlanır. Suların kutsanması töreni çok muhteşemdir. Dağlık köylerde bu tören kilisede yapılır. Köy deniz kenarındaysa denizde, hava açık ve güneşliyse yakındaki bir derede yapılabilir. Papaz suları kutsamak için gümüş bir haçı üç defa suya batırır. Törenden sonra kadınlar, ellerinde yanan mumlar veya lambalar tutarak kiliseden evlerine dönerler. Çok eskiden meşale yakılırdı. Kiliseden eve getiri-

(Metin And: "100 soruda Türk Tiyatrosu tarihi" adlı kitabında Türk ve Bizans seyirlik oyunlarına değinirken şöyle der: "Bir başka öge Kara Koncalosların kovulmasıdır: Eski Türk ruzmanelerinde 25 Aralık için "evvel-i koncalos", 6 Ocak yani 12. gün için de "ahir-i koncalos" denilirdi. Türkler bunun Noel'den 12. geceye kadar etkisini gösteren kötücul ruh olduğuna, gittiği evlerin bolluğunu, bereketini yok ettiğine inanırlar, bunları kovmak için görünütülü oyunlar çıkarırlar. Trabzon dolaylarında rastlanan Kara Kancilo oyunu bu türden bir oyundur. Yozgat'ta buna Cangolos denilir. Buna karşılık Sungurlu'da rastlanan Congoloz oyunu bahar başında bolluk için oynanılır".Agy,s.25 Gerçek yayınları, İst., 1970)

len kutsanmış ışık, evdeki bütün odaları, ambar ve ahırları aydınlatmak için kullanılır. Mum bütün gün yanar halde tutulur. Bu adet bütün Kıbrıs Türk köylerinde halen yaşatılmaktadır. Bazı köylerde köylüler, mum ışığının çıkaracağı isî kirpiklerine sürerek böylece gözlerinin güzel olacağına inanırlar. Ovalarda dolaşan çobanların bir inanışına göre de, sürünün önünde giden koçun boynuzları üzerine yanmakta olan bir mum yerleştirilirse, Hz İsa'nın o sürüyü ziyaret ederek, hayvanları kutsayacağı ve bütün kötülüklerin yok olup sürünün sağlam olacağına inanılır. Yanan mumlar ayrıca tavuk kümesine, ambara ve ahırdaki öküzlerin boynuzları üzerine de yerleştirilir.

Haçın suya atılması törenine katılan bütün aileler, kutsal sudan biraz alıp evlerinde saklarlar. Herhangi bir nedenle eğer gelecek kutsal Ayin'e katılmazlarsa, gelecek Noel yortusunda hazırlanacak olan avin şarabının yerine, bu kutsalsuyu kullanırlar.

DENİZ PANAYIRI (KATAKLİZMO ŞENLİĞİ)

Kıbrıslı Türklerin "Deniz Panayırı" diye andığı Kıbrıslı Rumların kataklizmo şenliği sadece Kıbrıs'a özgü olup, Kıbrıs'tan başka hiçbir yerde bu şekilde kutlanmaz. Afrodit ve Adonis'e tapınlan günlerden kalmadır. Antik dönemde bu kutlamalar daima deniz sahlinde veya dere kenarında yer alırdı. Ortodoks paskalyasından 50 gün sonra (bu nedenle pentekosti deniyor) yer alan Pazartesi günü kutlanır.

Efsaneye göre, Adonis avlanırken öldükten sonra, her gün baharda bir gün yeniden dirilir. Bu Afrodit'in isteği üzerine, Tanrılar tarafından Adonis'e verilen bir ayrıcalıktır. Herkes o gün, yerel kiliselerde toplanır, Adonis ve Afrodit'in sembolik yatakları etrafında yapılan ayinde genç kızlar güzel sesleriyle mutluluk şarkıları okurlar. Ardından deniz veya dere kenarında

toplanılır ve adaklar adanır. Baf'ın büyük kıralı Kiniras tarafından örgütlenen şiir yarışmaları yapılır. Bu antik çağ kutlamaları, su ile ilgili bir başka kutlamayla birlikte bir halk geleneği haline gelmiştir.

Kataklizmo günü Kıbrıs'taki önemli yortulardan biridir. Paskalya yortusundan sonra ikinci sırada yer alır. Leymosun'da bir gün kutlanmasına karşın, daha çok Larnaka deniz panayırı meşhurdur. Sahil boyunda kurulan panayır yerinde kuru yemişler, sucuk, köfter, pastelli, kurutulmuş meyvalar, ve diğer yerel ürünler satılır. Kurulan kaliflerde çeşitli tuhafıye eşyası satılırken, Kıbrıs halk müziği eşliğinde halk dansları oynanır. En güzel ve uzun süre dans eden köy erkeği, herhangi bir köyden güzel ve zengin bir kızı isteyip alacak kadar şöhrete ulaşır. Yapılan dans yarışmaları içinde en önemlisi orak dansıdır. Kutlamalar sırasında herkes deniz kenarında toplanır ve birbirlerinin üzerine su serperler. Üzerine su serpilmeyen kişinin kötü şans getirdiğine inanılır. Daha sonra sandallarla denizde kısa bir gezinti yapılır. Gezinti ardından yeniden deniz kenarında toplanılır ve çatizmada dinlenir. Bu Kiniras'ın eski şiir yarışmalarından kalma bir gelenektir. İki halk şairi arasında karşılıklı olarak mısralar ve kafiyelerle söylenmiş ve bir birine hitveden atışmalar büyük ilgiyle izlenir. Önce biri başlar, ardından öteki aynı konu üzerinde rakibine yanıt verir. Herhangi bir taraf yanıt vermekte gecikir veya aynı konuyla ilgili yanıt verip doğaçlama şiirini söyleyemezse, karşı tarafın kazandığı ilan edilir. İyî bir yarışma saatlerce ara vermeden sürebilir. Şiirlerin konusu genellikle sevgi üstünedir.

Üç gün üç gece süren deniz panayırının sonunda kimse, denizin suları içinde veya dalgalar arasında yıkanan Afrodit'i gördüğünü söyleyemez. Ama aşk tanrıçasını gördüğünü öne süren

bir köy gencinin, mutlaka Afroditi'nin bir torununu gördüğü ve yakında onunla evlenmek istediği anlaşılır.

PASKALYA YORTUSU

Paskalya yortusu, bütün Ortodoks Hristiyanlar için en büyük dinsel şenliktir. Baharın gelişini müjdeleyen bu şenlik, Rumcada "Lambri" (yani parlak gün) diye bilinir. Paskalya yortusu 50 gün süren ve et, yumurta, tereyağı, süt ve peynirin yenmediği oruçtan sonra kutlanır. Yortu günü, yeniden et yenmesine başlanan perhizin bittiği gündür.

50 günlük perhizin başladığı hafta, ilk Pazartesi günü köylüler guruplar halinde ovaya çıkarlar ve ağaçlar altına oturarak sadece ekmek, zeytin ve sebze yerler, bol miktarda şarap içerler. Böylece "Büyük Perhiz'in (yani Rumcasıyla Saragotsi'nin burnunu kesmiş" olurlar. Bunun mecazi anlamı, 50 günlük pehrizden korkmadıklarını göstermektedir. Genellikle o gün ve arifesinde yüzlere maske takılır. Bir gün önce yapılan maskeli şenlikte geceleyin ne kadar et, yumurta ve peynir yenilebilirse yenilir. Çünkü ardından başlayacak 50 gün içinde bu hayvan ürünleri yenmez, perhize girilir. İlk perhiz gününün akşamında gün batarken köye dönen köylüler, her tarafta sevinç çığlıkları atıp, şarkılar söylerler. Bunu izleyen günler perhiz, çalışma ve duayla geçer. Kilisede her gece akşam duası yapılır, ama en önemli ayinler Cuma akşamları yer alır.

Paskalya yortusunun kutlandığı Pazar günü öncesindeki bütün hafta, kutsal haftadır. Hafta boyunca okunan ayinler daha uzun olur. Köylüler perhiz gereğince mercimek, kuru fasulye gibi baklagiller ve sebze yemektedir. Kutsal Perşembe akşamı, Hz. İsa'nın haça gerilmesi olayı tahta imajlarla canlandırılır. Ardınlar kilisedeki ikonlar üzerine siyah tülbent örtülür. Bu matemi belirtmek için yapılır. Ayinden sonra

köylüler evlerine dönerler ve İsa'nın çarmıha gerildikten sonra içtiği sirkeyi anımsatmak için sirke içerler. Cuma gününde ise tırnak kesilmez, saçlar yıkanmaz. Saçlar yıkanırsa hepsinin de döküleceğine inanılır. Cuma sabahı çocuklar evden eve dolaşp çiçek toplarlar ve İsa'nın mezarını sembolize eden kutsal kefen'i süslemek için kullanırlar. Akşam papaz, gençlerle birlikte üzüntülü ilahiler okur, kefen üzerine parfüm serpiştirir. Ayın bittikten sonra temsili kutsal kefen, köy içinde dolaştırılır. Geçit alayı her dört yıl ortasına geldiğinde papaz bazı kutsalamarı yapar. Geçit alayı elde fenerlerle yapılır. Köyün turlanması bitince tekrar kiliseye dönülür ve "Meryem Ana'nın iniltisi" ilahisi okunur.

50 günlük perhizin bitmesinden önceki Cumartesi günü, her evde evin hanımı kabukları kırmızıya boyanmış yumurtalar haşlar, küçük sepet, ördek ve diğer şekillerde yumurtalı pastalar ve ekmeği pişirir. Pilavuna (Rumcası Flavuna) diğce anılan özel bir pasta yapılır. Yumurta, peynir, kuş üzümü ve şekerden oluşan içerik, hamur içine kapatılır ve üzerine susam serpilerek fırında pişirilir. Bazı köylerde pilavununun iyice kabarması için bir çocuk fırın önünde yükseğe kaldırılır ve "Ben bu çocuğu kaldırırsen, pilavunalar da aynı şekilde yükselip kabarsın" denir. Aynı gün kasaplar da çok meşguldür, paskalya günü izgara edilip yenecek kuzular kesilir. Çocukların bir kısmı ovaya çıkıp paskalya yumurtalarını boyamak-ta kullanılan bitki kökü ve çiçek yapırlarını toplarlar.

Pazar günü sabahleyin güneş doğmadan çanlar çalmaya başlar ve Ortodoks dinine inananlar "Hz. İsa'nın yeniden dirilmesi ayini" ne çağırılır. İsa'nın cehenneme nasıl üstün geldiği kutlanır. Ayinin belli bir yerinde papaz, İsa'nın zaferini ilan eder ve kilise döşemesi üzerine mersin dalları atar. Hemen sonra kilise çanları çalmaya

başlar, havai fişekler atılır ve bu arada her çeşit gürültü çıkarılır. İkonlar üzerine örtülmüş olan tülbentler kaldırılır. Kilise çanları bütün gün çalar. Öğleden sonra kilise bahçesine oyunlar dizilir. Özellikle çocuklar birbirleriyle yarışa çıkıp bol miktarda oyun toplayarlar. Akşam saat 11'de yine çan sesleri köylüleri kiliseye toplar. Köyde yaşayan herkesin dinsel törene katılması istenir ve papaz, köylülerin hepsinin geldiğine kanaat getirilmeden törene başlamaz. Perhiz'in bittiği an yemek üzere, genç-yaşlı herkes cebine boyalı yumurta ve pilavuna koyar. Ellerine zeytin dalları alıp kiliseye koşarlar.

Kilisede ayın başlamadan önce papaz, mihrapta yanmakta olan mumun ateşiyile bir mum yakar. Ardından bütün cemaati, bu mumdan kendi mumlarını yakmaları için çağırır ve kilise aniden mum ışıklarıyla dolar. Bundan sonra bütün cemaat önde kutsal haçı taşıyan bir gurubu izleyerek kilise dışına çıkarlar. Kilise çevresinde dualar okuyup dönerler. İncil'deki İsa'nın dirilmesini anlatan bölüm (Hosanah) okunur. Bunu "İsa ölümden dirildi" başlıklı ilahi izler. Bu arada kilise bahçesine toplanmış oyunlardan büyük bir ateş yakılmıştır. Bazı köylerde duvara asılan Yudas'ın modeli, genç-ihtiyar herkes tarafından taşlanır ve sonra ateşe atılır. Böylece İsa'ya ihanet etmiş olan Yudas, bir kez daha tahkir edilmiş olur.

Eski bir Bizans adetine göre anneler, kız çocuklarının bileklerine 1 Mart günü birbirine bükülmüş kırmızı ile altın renkli, ya da mavi ile kırmızı iplikler bağlarlar. Martudis veya Martis (mart ayı) diye bilinen bu bağın, onları bu ay içinde görülen tırtıllardan (ki mart diye adlandırılır) koruduğuna inanılır. Bazıları ise bu bağın, şans ve sağlık getirdiğine inanır. Paskalya günü, kiliseye girmeden önce kızlar bu bağı bileklerinden çıkarıp, bahçede yanan ateşe atarlar. (yine 1 Mart

adetine göre, 1 Mart sabahı erkenden tarlaya giden köylüler, çiğ damlacıklarını toplayıp bu suyla yüzlerini yıkarlarsa, ilkbahar ve yazın yakıcı güneşi altında yüzlerinin yanmayacağına inanılır.)

Üç saat süren kilise ayını "Hristos anesti" (İsa dirildi) sözlerinin işitilmesinden sonra sona erer. Geceyarısı yapılan bu törenden sonra, o gün bütün gün boyunca karşılaşan insanlar birbirlerine "Hristos anesti" (İsa dirildi) deyip "Alithos anesti" (Gerçekten de dirildi) karşılığında ahırlar ve ellerindeki kırmızı yumurtaları çarpıştırırlar. Artık 50 gün süren perhiz bitmiştir. Et, yumurta ve peynir yenebilir. Pazartesi kuşlukta yine ayın yapılır ve ardından ikonlar öpülür. Sonra gençler için çeşitli oyunlar başlar. Ateş üzerinden atlama, çeşitli yarışmalar ve at yarışı yapılır. Ama en önemlisi köy gençleri tarafından "dosini" veya ağırlık kaldırma. Dosini'yi kazanan kişi, erkeklik gücü ve yiğitliğine sembolü haline gelir. Günün geriye kalan kısmında da paskalya yortusu sürer, akşamleyin halk dansları oynanır. Herkes en iyi elbiselerini giyerek, şenliğe gider. Gençler yeni boyanmış çakşırlarını ve işlemeli yeleklerini giyerler. Ceketlerin cebinde ipek mendiller, altın zincir ve köstek vardır. Bütün köy halkı İsa'nın dirilmesini kutlamak üzere, köy kahvesine doğru yol alır. Çalgıcılar orada dansçıları beklemektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- 1-Robin Parker tarafından hazırlanan "Apro-dite's Realm" adlı Kıbrıs elkitabının içinde yer alan ve Nearchos Kleridis ile G. Papaharalambus'un yazdıkları "festivals" bölümü (s.237-244, Nicosia, 1962)
- 2-Kevank K. Keşişyan tarafından hazırlanan "Romantic Cyprus" adlı elkitabının içinde yer alan ve Dr. Demetrios Stilyanu'nun yazdığı "The inner life of Cyprus" bölümü (S.276-279, Nicosia, 1980)

Haberler

Hilmi VUDALI Derviş ÇOMUNOĞLU

Etkinliklerimiz

İngiliz Üstleri'nde Gösteri

Has-Der, 16.3.1989 tarihinde İngiliz Üstleri'nde gerçekleştirilen İngiliz subay aileleri Sosyal Dayanışma Gecesine "Halk Dansları Ekibi"yle katıldı. İlgili izlenen gösteride sunulan düğün sahnesi seyircilerin takdirlerini topladı.

Eğitim Seminerlerine Devam Edildi

Has-Der Eğitim Kolu tarafından düzenlenen eğitim semineri Dernek Başkanı Kani Kanol tarafından 21.4.1989 tarihinde Dernek binamızda verildi. Seminerde oyun çeşitleri, modern dans, bale, stilize ve otantik oyun konularında video gösterisi yapıldı. Oyun konusunun yanı sıra, kırsal kesimde yer alan iç dekorasyonla ilgili, Kıbrıs'a özgü, çeşitli motifleri içeren bir slayt gösterisi yapılarak izleyenlere bilgi verildi.

Lefkoşa Belediye Tiyatrosu sanatçılarından Yaşar Ersoy ile Osman Alkaş 17.5.1989 tarihinde Has-Der Merkez binasında "Folklor ve Tiyatro" konulu bir seminer verdiler. Seminerde HAS-DER Tiyatro kolunun hazırlamakta olduğu yeni oyun konusu da tartışıldı.

Eğitim Seminerini izleyen üyelerimiz.

HAS-DER Geleneksel Dayanışma Balosu

Has-Der Sosyal İşler Kolu'nun düzenlediği "Has-Der Geleneksel Dayanışma Balosu" 15.4.1989 tarihinde Seven Düğün Salonu'nda yapıldı. Düzenlenen geceye TC Folklor Araştırma Kurumu Genel Başkanı İrfan Ünver Nasrattınoğlu ile Folklor Kurulumuzca Derneğimizin Şeref Üyesi olması kararlaştırılan Folklor uzmanı Şerif Baykurt katıldılar. Yıllardır ilişkilerimizi sürdürdüğümüz, dışa açılma ile dış temaslarda bizlere katkılarda bulunan ve araştırmalarımızda bizleri yönlendiren folklor uzmanı Şerif Baykurt'a derneğimize katkılarından dolayı bir plaket verildi. Yine dış ilişkilerimizde derneğimize katkılarından dolayı TC Folklor Araştırma Kurumu Genel Başkanı Sn. İrfan Ünver Nasrattınoğlu'na da bir plaket verildi.

Geleneksel Dayanışma Balomuzda katılan Sn. Şerif Baykurt, Dernek başkanımız Kani Kanol ve Sekreterimiz Mehmet Birincili'yle

Çocuk Kulübümüz Tiyatroda

Lefkoşa Belediye Tiyatrosu ile Has-Der Çocuk Kulübünün işbirliğiyle Kulübe üye çocukların Lefkoşa Belediye Tiyatrosu'nun sahnellediği "Yaşasın Çocuklar" oyununu 17.5.1989 tarihinde izlemelerine olanak yaratıldı.

Araştırma ve Derleme Çalışmaları

21.5.1989 tarihinde Has-Der Araştırma Kolu'nun Yeni Boğaziçi (Ay Sergi) köyünde örgütlediği araştırma ve derleme çalışmalarına devam edildi. Güney Kıbrıs'taki Aytottoro köy sakinleri tarafından iskan edilen köyde, hedef olarak belirlenen konularda derleme çalışmaları yapıldı. Oluşturulan araştırma grupları Halk oyunları, Halk Müziği, Masal, Mani, Ninni, Destan, Yemekler, Lakablar ve Çobancılık konularında çalışmalarını sürdürüp önemli bulgular elde ettiler.

Güzelyurt Portokal Festivalinde Has-Der Gösterisi

Has-Der Güzelyurt'ta, 9.6.1989 tarihinde, Portokal Festivali çerçevesinde bir Halk Oyunları gösterisi düzenledi. 90 kişilik bir kabileyle gösteriye katılan derneğimiz, çocuk korusu, çocuk halk oyunları ekibi ve dört farklı ekiple gösteride yer aldı. Gösteride sunulan Gadeh, Elek ve Bıçak gibi dramatize oyunlar en çok ilgi toplayan oyunlar arasındaydı.

Diğer Kültür - Sanat Etkinlikleri

Liselerarası Halk Dansları Yarışması Yapıldı

15.3.1989 tarihinde Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı tarafından Atatürk Spor Salonu'nda düzenlenen "3. Liselerarası Kıbrıs Türk Halk Dansları Yarışması" yapıldı. Yedi okulumuzun katıldığı yarışmada Namık Kemal Lisesi 1'incilik, Sedat Simavi ile Endüstri Meslek Lisesi 2'cılık ve 20 Temmuz Lisesi 3'cülük aldı.

Derneklerarası Halk Dansları Yarışması Yapıldı

Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı tarafından 21.4.1989 tarihinde "Kıbrıs Türk Halk Dansları Yarışması" düzenlendi. Yarışmaya Gırne, İskele, Akdoğan,

Değirmenlik ve Gönyeli Belediyelerinin yanında, dernek olarak sadece "Alayköy Kültür ve Sanat Derneği" katıldı. Yarışmada 1.ligi Gırne, 2.ligi İskele, 3.'cülüğü Akdoğan Belediyeleri aldı.

Zümrütköy Kültür Gecesi

Zümrütköy Spor Kulübü Halk Oyunları ekibi 8.5.1989 tarihinde Kültür Gecesi düzenledi. Kültür gecesinde "Köyler Yarışıyor" isimli bir skeç ile "Süleymançık" isimli tiyatro oyunları sahnelendi. Büyüklük Ekibi ile Küçükler Ekibi'nin sundukları Halk Dansları izleyenlerin beğenisini topladı.

Zümrütköy Spor Kulübü'nün sahnellediği Süleymançık tiyatro oyunundan bir an.

Değirmenlik Sanat Derneği Silifke'ye Gitti

Kısa ismi Des-Der olan Değirmenlik Sanat Derneği 19-25.5.1989 tarihleri arasında davet edildiği "Uluslararası Silifke Folklor Festivali"ne katıldı. Kortej ile sahne gösterilerini başarıyla gerçekleştiren Des-Der, Silifke'de hayli ilgi gördü. Hiçbir Devlet Kuruluşundan yardım görmeden kendi olanaklarıyla festivale katılan DES-DER'in ilgili Bakanlık'tan talep ettiği giysi ve aksesuar konusunda herhangi bir olumlu yanıt alamayışı dernek çevresinde üzüntüyle karşılandı. HAS-DER'in sağladığı giysi, aksesuar ve benzeri katkılarla festivale katılan DES-DER'e üye öğrencilere Milli Eğitim Bakanı Salih Coşar'ın izin vermesi ise memnunlukla karşılandı.

**Bu sayının çıkmasında
katkıda bulunan
aşağıdaki kuruluşlara
teşekkür ederiz**

**Top Shop
Birinci Ticaret Sti.
Repa Ltd.
Anıl Spor
İnce Elektronik
M.Damdelen Ltd.
İnce Gümrükleme
Iřıl Reklâm**

